

ΕΛΕΝΗ ΓΑΡΔΙΚΑ ΚΑΤΣΙΑΔΑΚΗ

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΡΟΣΩΠΟΓΡΑΦΙΑΣ 19ου - 20ου ΑΙ. ΕΠΤΑΝΗΣΙΑΚΗ ΠΡΟΣΩΠΟΓΡΑΦΙΑ

Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΟΥ ΚΕΙΝΕ

Σκοπός του Κέντρου Έρευνας της Ιστορίας του Νεωτέρου Έλληνισμού της Ακαδημίας Αθηνών (ΚΕΙΝΕ) είναι η οργάνωση και διεκπεραίωση έρευνητικών προγραμμάτων που αναφέρονται στην ελληνική ιστορία του 19ου και του 20ου αιώνα, είτε αυτά είναι έργα ύποδομης είτε αποσκοπούν στη σύνταξη συνθετικών εργασιών.

Ο Έλευθέριος Πρεβελάκης, Διευθυντής του Κέντρου Έρευνας της Ιστορίας του Νεωτέρου Έλληνισμού της Ακαδημίας Αθηνών από το 1962 μέχρι το 1980, είχε θέσει ως κύριο μέλημά του να καταστήσει το Κέντρο εργαστήριο τεκμηρίωσης για την έρευνα της νεοελληνικής ιστορίας του 19ου και του 20ου αιώνα. Όλα τα προγράμματα των οποίων έθεσε τις βάσεις κατά τη διάρκεια της θητείας του στη διεύθυνση του Κέντρου ήσαν προγράμματα ύποδομης, προγράμματα δηλαδή συλλογής, ταξινόμησης και έκδοσης πηγών. Χάρη στη ραγδαία τεχνολογική εξέλιξη των τελευταίων ετών και στη συνεχή αναθεώρηση των κατευθύνσεων του ιστορικού προβληματισμού, μπορεί σήμερα όρισμένα από τα προγράμματα αυτά, από πλευράς μεθόδου, αξιοποίησης πόρων και θεματικής επιλογής, να δείχνουν την ηλικία τους. Ωστόσο, η οργανωτική τους δομή παραμένει ως τεκμήριο της συστηματικής και μεθοδικής σκέψης του εμπνευστή τους.

Τους κανονισμούς της Ιστορικής Βιβλιογραφίας του Νεωτέρου Έλληνισμού, της Βιβλιοθήκης και του Αρχείου Μικροταινιών του Κέντρου χαρακτηρίζει απόλυτη μεθοδολογική πειθαρχία και συνέπεια. Αυτές οι αρετές, που πριν από μερικές δεκαετίες κατακτώνταν με εξαντλητικό κόπο και σπάνια μεθοδικότητα, στις μέρες μας, με τη διεύρυνση της χρήσης των ηλεκτρονικών υπολογιστών αποτελούν στοιχειώδη και εύκολα κατακτώμενη προϋπόθεση. Ο έρευνητής έχει σήμερα την ευχέρεια να επεξεργασθεί συνθετότερα προγράμματα ύποδομης από ότι στο παρελθόν.

Θεωρώ λοιπόν χρέος τιμής στη μνήμη του Έλευθέριου Πρεβελάκη να παρουσιάσω στον πρώτο τόμο του περιοδικού του Κέντρου που αποτε-

λει αφιέρωμα στη μνήμη του τις κατευθυντήριες σκέψεις για ένα πρόγραμμα Προσωπογραφίας του Νεωτέρου Έλληνισμού του 19ου και του 20ού αιώνα¹.

ΣΤΟΧΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Η αρχική σκέψη για ένα πρόγραμμα προσωπογραφίας είχε γίνει πριν από αρκετά χρόνια και είχε πολύ περιορισμένες απαιτήσεις. Αφετηρία είχε σταθεί η διαπίστωση ότι ο έρευνητής του νεωτέρου ελληνισμού κατά τη διάρκεια της σύνταξης μίας μελέτης αντιμετωπίζει μεταξύ των άλλων αντιξοοτήτων και τη δυσχέρεια στην ανεύρεση αξιόπιστων βιογραφικών πληροφοριών για τα πρόσωπα που αναφέρονται στην εργασία του, δεδομένου ότι λείπουν εξειδικευμένα βιογραφικά λεξικά. Δυσχέρεια ή όποια σε άλλες επιστημονικά πιο προηγμένες χώρες έχει εκλείψει χάρη στη μεγάλη παράδοση που έχουν αναπτύξει σε παρόμοιου τύπου βιογραφικές συλλογές. Δεν έχει παρά να ανατρέξει κανείς στα μνημειώδη έργα Dictionary of National Biography της Μεγάλης Βρετανίας, The Biographical Encyclopedia of the United States, τα γαλλικά Dictionnaires Biographiques κ.ά. Το ενδιαφέρον για παρόμοια έργα δεν έχει εκλείψει στις μέρες μας.

Στη σύγχρονη νεοελληνική έρευνα η συλλογή βιογραφικού υλικού έχει περιορισθεί σε ιδιωτικές πρωτοβουλίες εκδότων για σύνταξη εγκυκλοπαιδικών λεξικών². Η πληρότητα αυτών των εκδόσεων, όσο άρτια και αν είναι τα επί μέρους άρθρα, στην καλύτερη περίπτωση περιορίζεται από την προγραμματισμένη έκταση του έργου, από τις χρονικές προθεσμίες και το κόστος του και από τις απαιτήσεις του μέσου αναγνωστικού/ αγοραστικού κοινού.

Βιογραφικές πληροφορίες, ωστόσο, υπάρχουν διάσπαρτες σε πολλά έργα, είτε συλλογές βιογραφιών, είτε μεμονωμένα άρθρα, τόσο ευρύτερα γνωστά και προσιτά όσο και σπάνια και δυσπρόσιτα. Η συλλογή του υλικού αυτού αποτελεί για τον έρευνητή μία πρόκληση που δεν μπορεί να αγνοηθεί.

Πρόσφατα, ο γερμανικός εκδοτικός οίκος Saur Verlag έχει εγκαινιάσει ένα εξαιρετικά φιλόδοξο πρόγραμμα κωδικοποίησης των βιογρα-

1. Το KEINE έχει ήδη ξεκινήσει ως «πρόγραμμα πιλότο» ένα ερευνητικό πρόγραμμα με αντικείμενο την Επτανησιακή προσωπογραφία της περιόδου, στο οποίο θα τεθούν υπό δοκιμή οι αρχές που εκτίθενται στο παρόν άρθρο.

2. Η πιο πρόσφατη έκδοση είναι το Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό της Εκδοτικής Αθηνών, έργο που εντάσσεται στη Θεματική της Εγκυκλοπαίδεια.

φικῶν πληροφοριῶν γιὰ πολλές χώρες τοῦ κόσμου (μεταξὺ τῶν ὁποίων Ἑνωμένες Πολιτεῖες, Μεγάλη Βρεταννία, Γαλλία, Γερμανία ἀλλὰ καὶ Πολωνία, Τσεχοσλοβακία, Ἰβηρική κ.ἄ.). Τὸ πρόγραμμα τῆς Saur Verlag συνίσταται στὴ φωτογραφικὴ ἀναπαραγωγή καὶ εὐρετηρίαση ὅλων τῶν ἐντυπων βιογραφικῶν συλλογῶν μιᾶς χώρας καὶ τὴ διάθεση τοῦ τελικοῦ προϊόντος σὲ μορφή βιβλίου, μικροταινίας ἢ CD. Πρὸς τὸ παρόν, ἀποφεύγει νὰ περιλάβει στὸν ἐκδοτικό της σχεδιασμό τὴν Ἑλλάδα μὲ τὸ αἰτιολογικὸ ὅτι, ἐπειδὴ τὸ σύνολο τοῦ βιογραφικοῦ ὑλικοῦ εἶναι στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἡ διάθεση τοῦ τελικοῦ προϊόντος θὰ εἶναι περιορισμένη καὶ οἰκονομικὰ ἀσύμφορη.

Ἄς σημειωθεῖ ὅτι ἓνα συναφὲς πρόγραμμα ἀποδελτίωσης εἶχε ξεκινήσει παλαιότερα στὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν. Πρόκειται γιὰ τὸ πρόγραμμα τοῦ Κέντρου Ἑρεύνης τοῦ Μεσαιωνικοῦ καὶ Νέου Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν γιὰ σύνταξη λεξικοῦ προσώπων καὶ πραγμάτων τοῦ Μέσου καὶ Νέου Ἑλληνισμοῦ. Μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι ἐκεῖνο ἀποσκοποῦσε μόνον στὴ συλλογὴ βιβλιογραφικῶν ἐνδείξεων καὶ ὄχι στὴ συγκέντρωση καὶ καταγραφή αὐτοῦ καθ' ἑαυτὸ τοῦ προσωπογραφικοῦ καὶ πραγματολογικοῦ ὑλικοῦ. Τὸ προϊόν αὐτῆς τῆς ἐργασίας ἀπόκειται σὲ μορφή χειρόγραφου δελτιοκαταλόγου στὸ παλαιὸν Κέντρο.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ, ἀρκετὰ ἱδρύματα — μουσεῖα, ἀρχεῖα, βιβλιοθηκὲς, ἐρευνητικὰ ἰνστιτούτα — ἔχουν ἐντάξει στὰς στῆρες τοῦς προγράμματα ποὺ ἀποσκοποῦν στὴ χρῆση τῆς ὑλικοῦ τεχνολογίας στὴν ὑπηρεσία τῶν ἀνθρωπιστικῶν ἐπιστημῶν. Τὸ Ἰδρυμα Μείζονος Ἑλληνισμοῦ ἔχει ἀναπτύξει πρόσφατα ἐντυπωσιακὴ δραστηριότητα στὸν τομέα αὐτόν. Ἐνα ἀπὸ τὰ προγράμματά του εἶναι ἡ συγκρότηση τράπεζας πληροφοριῶν μὲ ἀντικείμενο τὴν προσωπογραφία τοῦ Μικρασιατικοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἐχει ἐπομένως ἀναπτυχθεῖ τὸ γενικότερο ἐπιστημονικὸ περιβάλλον, ὥστε ἡ συγκέντρωση καὶ κωδικοποίηση προσωπογραφικοῦ ὑλικοῦ νὰ μπορεῖ νὰ ἀναληφθεῖ καὶ νὰ ἐκπονηθεῖ στὴν Ἑλλάδα. Καὶ ἔχει ἤδη καθυστερήσει σημαντικά. Οἱ αὐξημένες ἀπαιτήσεις τοῦ προγράμματος γιὰ μακροχρόνιο σχεδιασμό, συντονισμό καὶ χρηματοδότηση ὑπαγορεύουν ὅτι τὸ ἔργο πρέπει νὰ ἀναληφθεῖ ἀπὸ ἐπιστημονικὸ ἰνστιτούτο. Ἀρκεῖ νὰ ξεπεραστοῦν οἱ εὐλογες ἄλλωστε ἀναστολές, ἀπὸ τίς ὁποῖες διακατέχεται ὁ ἱστορικὸς ὁ ὁποῖος ἔχει θητεύσει σὲ ἄλλες μεθοδολογικὲς σχολές, μπροστὰ στὴν εἰσαγωγή τῆς νέας μεθοδολογίας. Καὶ γιὰ νὰ διευκολυνθεῖ ἡ ἄρση τῶν ἀναστολῶν αὐτῶν, πρέπει νὰ ἔχει κανεὶς πάντοτε ὑπ' ὄψιν του ὅτι ἡ διαδικασία τῆς ἱστορικῆς ἐρευνας γιὰ τὴ συγκρότηση ἔργων ὑποδομῆς, τῆς ἀναζήτησης δηλαδὴ καὶ ἐπεξεργασίας τῶν πηγῶν γιὰ τὴν ἀναπαράσταση καὶ ἐρμηνεία τοῦ παρελθόντος δὲν ἀλλάζει. Ἡ

μόνη ουσιαστική διαδικαστική καινοτομία είναι η αντικατάσταση του συστήματος της αποδελτίωσης.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

Στο πρόγραμμα της Νεοελληνικής Προσωπογραφίας περιλαμβάνονται Έλληνες πολίτες με δημόσια δράση: πολιτική, καλλιτεχνική, επιστημονική, τεχνοκρατική, πνευματική, κοινωνική — Έλληνες, είτε υπήκοοι του Έλληνικού κράτους, είτε μέλη του υπόδουλου, του απόδημου και του παροικιακού έλληνισμού, εφόσον η δράση τους αφορά την ελληνική δημόσια ζωή. Περιλαμβάνονται δηλαδή, πέραν των προσώπων που έδρασαν μέσα στα χρονικά και γεωγραφικά όρια της Ελλάδας, και προσωπικότητες που έζησαν και δημιούργησαν τόσο πριν από τη σύσταση όσο και έξω από τα όρια του ελληνικού κράτους. Ένδεικτικά αναφέρω ως έμπίπτοντες και στις δύο αυτές κατηγορίες τους Αδαμάντιο Κοραή, Κωνσταντίνο Καβάφη και Αλέξανδρο Πάλλη. Είναι ευνόητο ότι θα υπάρξουν όριακές περιπτώσεις, όπου ο συντάκτης θα πρέπει να βασιστεί στην κρίση του για να αποφασίσει αν ένα πρόσωπο πληροί τις παραπάνω προϋποθέσεις. Το πρόβλημα παρουσιάζει ιδιαίτερες δυσχέρειες προκειμένου για τον παροικιακό έλληνισμό, του οποίου η ελληνική έθνική ταυτότητα φθίνει με το πέρασμα των γενεών. Παραδείγματα οικογενειών του παροικιακού ελληνισμού, των οποίων οι απόγονοι βαθμιαία αποκόπτονται από τους δεσμούς με τον ελληνισμό και αφομοιώνονται ολοκληρωτικά από την κοινωνία υποδοχής τους, μπορεί κανείς να απαριθμήσει πολλά. Θα περιορισθώ παραδείγματος χάριν στην περίπτωση ενός κλάδου της οικογένειας Ράλλη, που είχε έδρα το Λονδίνο, σε εκείνην του επιχειρηματία Σερ Λουκά Ευστρατίου Ράλλη (1846-1931) και των απογόνων του³.

Χρονολογικό κριτήριο για την ένταξη της βιογραφίας ενός προσώπου στο πρόγραμμα είναι το έτος του θανάτου του. Χρονική αφετηρία του προγράμματος είναι το 1800. Το χρονικό τέρμα καθορίζεται συμβατικά από το όριο της τριακονταετίας που διέπει κατά το νόμο την πρόσβαση στα κρατικά αρχεία.

Μετά από προβληματισμό ως προς την έκταση και την κατεύθυνση του έργου άρχισε να εκπονείται στο KEINE πιλοτικό πρόγραμμα Έπτανησιακής Προσωπογραφίας, στο οποίο έχει καθορισθεί ότι έμπίπτουν τα πρόσωπα με δημόσια δράση, όπως αυτή προσδιορίζεται πιο πάνω, υπό

3. Τιμόθεος Κατσιγιάννης, επίσκοπος Μιλητουπόλεως, *The Greek Community of London*, Λονδίνο 1993, σσ. 680-690.

τήν προϋπόθεση ότι είναι έπτανησιακής καταγωγής. Είναι προφανές ότι τὸ κριτήριο τῆς καταγωγῆς εἶναι ἀσαφές καὶ ὅτι ἡ περαιτέρω ὀριοθέτηση παρουσιάζει ἀρκετὲς δυσχέρειες. Ἐπιλέγεται νὰ ὀρισθεῖ ὡς κριτήριο καταγωγῆς ὅτι ὁ τόπος γέννησης τοῦ προσώπου ἢ ἑνὸς γονέα πρέπει νὰ εἶναι τὰ Ἑπτάνησα. Μὲ αὐτὸ τὸ κριτήριο δὲν περιλαμβάνονται στὴν προσωπογραφία πρόσωπα ποὺ διαδραμάτισαν μὲν κάποιο ρόλο στὴν έπτανησιακὴ δημόσια ζωὴ, ἀλλὰ δὲν γεννήθηκαν στὰ Ἑπτάνησα. Παραδείγματα, ὁ Βρεταννὸς Ἀρμοστής Frederick Adam (1781-1853), ὁ Ἰταλὸς καθηγητὴς τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας Francesco Orioli (1785-1856) ἢ ὁ λόγιος Πλάτων Πετρίδης (1790-1852) ποὺ γεννήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη ἀλλὰ ἔκανε τὴν Κέρκυρα δεύτερη πατρίδα του.

Η ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ

Οἱ δυνατότητες ποὺ προσφέρει ἡ ἠλεκτρονικὴ τεχνολογία στὴν ταξινόμηση καὶ ἐπεξεργασία τοῦ γραπτοῦ κειμένου, ἀλλὰ καὶ κάθε ἄλλου τύπου μαρτυρίας (ὀπτικῆς, ἡχητικῆς) ἔχουν ἀνοίξει νέες προοπτικὲς στὶς ἀνθρωπιστικὲς ἐπιστῆμες. Ἡ χρῆση τῆς ἠλεκτρονικῆς τεχνολογίας ὑπῆρξε διπλὰ ὠφέλιμη γιὰ τὶς ἀνθρωπιστικὲς ἐπιστῆμες, καθὼς ἀπὸ τὴν μιά «ἐπέβαλε» στὸν ἐρευνητὴ ἀπελευθερωτικὴ πειθαρχία καὶ μεθοδολογικὴ συνέπεια καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἐπέτρεψε τὴν εὐχερέστερη ἐπεξεργασία τῆς πληροφορίας. Πρῶτες ἀμέσες συνέπειες αὐτῆς τῆς χρήσης εἶναι ἡ ἐξοικονόμηση χρόνου καὶ κόπου καὶ ἡ μείωση τῆς πιθανότητας λαθῶν. Ἀπὸ τὴν ἀπλὴ ἐντολὴ γιὰ εὕρεση μιᾶς λέξης σὲ ἓνα κείμενο ἢ σὲ μιὰ ἀπλὴ βάση δεδομένων μέχρι τοὺς σύνθετους στατιστικοὺς ὑπολογισμοὺς μιᾶς χρονικῆς σειρᾶς ἀριθμητικῶν δεδομένων, ὁ ἐρευνητὴς χρησιμοποιεῖ καθημερινὰ τὰ ἐμπορικὰ πακέτα λογισμικοῦ ἢ ἐξειδικευμένα προγράμματα ἐπεξεργασμένα στὰ μέτρα τῶν ἰδιαίτερων ἀναγκῶν του γιὰ νὰ διευκολύνει τὴν ἐργασία του.

Οἱ δυνατότητες ποὺ προσφέρει ἡ ἠλεκτρονικὴ τεχνολογία γιὰ τὴν κωδικοποίηση καὶ ἀνάλυση τῆς γνώσης ἔχουν ἐφαρμοστεῖ κυρίως στὴν ἐπεξεργασία ποσοτικοῦ ὕλικου. Τὰ λογισμικὰ πακέτα ὑπολογισμῶν ἢ βάσεων δεδομένων ἀναπτύχθηκαν ἀρχικὰ καὶ συνεχίζουν νὰ ἀναπτύσσονται μὲ ραγδαίους ρυθμοὺς κατὰ κύριο λόγο γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσουν ἐμπορικὲς καὶ διοικητικὲς ἀνάγκες τῆς ταχύτατα ἀναπτυσσόμενης ἀγορᾶς. Ἡ ἐπέκταση τῆς χρήσης τους στὶς κοινωνικὲς ἐπιστῆμες γίνεται σταδιακὰ καὶ μὲ ἀρκετὲς δυσκολίες. Οἱ πρῶτες εἰδικότητες τῆς κοινωνικῆς ἱστορίας ποὺ χρησιμοποίησαν τὴ νέα τεχνολογία καὶ ἐπεξεργάστηκαν μεθοδολογίες ποὺ ἐκμεταλλεύονται τὶς δυνατότητές της ἦσαν ἡ δημογραφία καὶ ἡ ψη-

φολογία. Άν και ως σήμερα ή ιστορική έρευνα έχει χρησιμοποιήσει ως πηγές για τη συγκρότηση βάσεων δεδομένων κυρίως ληξιαρχικούς καταλόγους, εκκλησιασικά βιβλία γεννήσεων και θανάτων, απογραφές και εκλογικούς καταλόγους, ό προσανατολισμός της ιστορικής έρευνας με τη χρήση ήλεκτρονικών βάσεων δεδομένων και πρὸς άλλους τύπους πηγών είναι επιθυμητός και έφικτός.

Άλλά ή προσαρμογή της μεθοδολογίας πού συνεπάγεται ή ήλεκτρονική τεχνολογία στις απαιτήσεις της ιστορίας παρουσιάζει δύο βασικές δυσκολίες πού σχετίζονται με την ιδιαιτερότητα της ιστορικής μαρτυρίας. Πρῶτον στις παραμέτρους μίας βάσης δεδομένων εισάγεται μία επι πλέον διάσταση, ή διάσταση του χρόνου. Δεύτερον ή ιστορική μαρτυρία είναι πολύ συχνά έλλιπής ή άσαφής. Η κωδικοποίηση και επεξεργασία παρόμοιων δεδομένων είναι δύσκολη και πολύπλοκη υπόθεση. Δύσκολη αλλά όχι αδύνατη. Έξελίξεις σε τρεις τομείς συντέλεσαν στην προόδο και πρὸς αὐτήν την κατεύθυνση: ή μεταφορά της προβληματικής από συναφείς χώρους του έπιστημον, ή επεξεργασία ισχυρότερων, πιο πολύμορφων και πιο εύελικτων προγραμμάτων λογισμικού και ή ανάπτυξη ισχυρότερου μηχανολογικού εξοπλισμού.

Η ΠΑΡΟΥΣΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΙΕΘΝΩΣ

Χάρη στις πρωτοπόρες εργασίες Βρεταννών και Γερμανών κυρίως ιστορικών και στο έργο της Association for History and Computing, ή νέα μεθοδολογία έχει καθιερωθεί διεθνῶς. Έρευνητικά μάλιστα προγράμματα πού εκπονούνται στη Μεγάλη Βρεταννία χρηματοδοτούνται από άκαδημαϊκά ιδρύματα του κύρους της Royal Historical Society και της British Academy. Τα ιδρύματα αυτά έχουν συμβάλει επίσης και στη χρηματοδότηση του εξειδικευμένου λογισμικού για χρήση των ιστορικών πού φέρει το χαρακτηριστικό όνομα Κλειώ, το όποιο επεξεργάσθηκε ό Dr Manfred Thaller στο Max-Planck-Institut für Geschichte του Göttingen.

Διεθνῶς, οί περισσότερες ήλεκτρονικές βάσεις δεδομένων, ειδικά στον τομέα της προσωπογραφίας, έχουν σχεδιασθεί με στόχο τη συναγωγή στοιχείων με άφετηρία μία συγκεκριμένη προβληματική πού κατευθύνεται πρὸς ένα περιορισμένο συνθετικό έργο. Αναφέρω ένδεικτικά τις εργασίες των Charles Harvey και Jon Press για την επιχειρηματική έλιτ του Bristol, και των Derek Hirst και Shaun Bowler για τις εκλογές στο Hertford⁴.

4. Charles Harvey και Jon Press, «The Business Elite of Bristol: a Case Study in Database Design», *History and Computing*, τ. 3, τχ. 1 (1991), σσ. 1-11. Derek Hirst

Στήν προτεινόμενη περίπτωση, ή αφετηρία είναι διαφορετική. Τò πρόγραμμα καλεῖται κατὰ πρῶτο λόγο νά καλύψει ἕνα εὐρύτερο κενό στήν ἱστορία καί τίς ἀνθρωπιστικές σπουδές γενικότερα καί νά ἱκανοποιήσει τίς ἐγκυκλοπαιδικές ἀνάγκες τῆς ἐπιστημονικῆς κοινότητος. Αὐτό σημαίνει ὅτι ἡ πρώτη προτεραιότητα τοῦ προγράμματος πρέπει νά εἶναι ἡ συγκέντρωση καί ἡ συστηματική καταγραφή κάθε ἀξιόπιστης βιογραφικῆς πληροφορίας γιά ὅλα τὰ πρόσωπα πού πληροῦν τίς προδιαγραφές τοῦ προγράμματος. Ὡστόσο, ὅπως προαναφέρθηκε, ἡ χρήση τῆς ἠλεκτρονικῆς τεχνολογίας καί τῶν μεθόδων πού εἰσάγει δίνει τή δυνατότητα γιά διεύρυνση τῶν ἀρχικῶν στόχων τοῦ προγράμματος, ὥστε νά καλυφθοῦν καί ἄλλες μορφές ἀναζητήσεων. Μὲ ἄλλα λόγια, ὅπως ἀναφέρεται ἀναλυτικότερα πιό κάτω, τὸ ἴδιο τὸ ὕλικό καί ἡ μέθοδος συλλογῆς καί ἐπεξεργασίας του ἐπιτρέπουν τή χρησιμοποίησή τους καί σέ ἄλλες εἰδικότερες μελέτες. Αὐτό ἔχει μεγάλη σημασία γιατί καθορίζει τόσο τήν ἐπιλογή τῶν πηγῶν ὅσο καί τὸ σχεδιασμό τοῦ προγράμματος.

Τὸ πρόγραμμα δὲν θὰ προσφέρεται ἐνδεχομένως ἄμεσα γιά χρήση σέ ὅποιεσδήποτε ἐπὶ μέρους συνθετικές ἐργασίες τοῦ τύπου πού προαναφέρθηκε. Δὲν θὰ βρεῖ προφανῶς κανεῖς ἐλαφρὰ στοιχεῖα, γιά παράδειγμα, γιά τὰ εἰσοδήματα τῶν Ἑλτινθίων βασιλευσῶν στό μεσοπόλεμο, ἢ γιά τὴ θνησιμότητα στὰ Ἑλτινθία κατὰ τὴν ἐπιδημία χολέρας τοῦ 1855. Τέτοιου εἶδους μελέτες πού, ὅπως εἶναι αὐτονόητο, σχεδιάζονται μὲ στόχο τὴ σύνθεση, ἀπαιτοῦν ἐπεξεργασία συγκεκριμένου τύπου πηγῶν καί θέτουν στίς πηγές αὐτές συγκεκριμένα ἐρωτήματα, πού δὲν εἶναι δυνατόν νά προβλεφθοῦν στό σχεδιασμό ἑνὸς γενικοῦ προγράμματος, ὅσο εὐρεῖς καί ἂν εἶναι οἱ στόχοι του, ἐκτὸς ἂν τείνουν στήν οὐτοπία τῆς παντογνωσίας⁵. Ἐπίσης, γιά τὸν ἴδιο λόγο, τὸ ὕλικό δὲν προσφέρεται αὐτούσιο γιά ἐκεῖνες τίς μεθοδολογικές προσεγγίσεις τῶν ἀνθρωπιστικῶν καί κοινωνικῶν ἐπιστημῶν, πού ἀπαιτοῦν ἐξειδικευμένο λογισμικό.

Ἐργασίες παρόμοιες μὲ τὴ σχεδιαζόμενη βρίσκονται σέ ἐξέλιξη σέ βρετανικά πανεπιστήμια καί ὁ προβληματισμός καί ἡ πείρα πού ἔχει ἤδη ἀναπτυχθεῖ στὸν τομέα αὐτό μποροῦν νά ἀποδειχθοῦν ὠφέλιμοι. Μαθαίνει κανεῖς καί ἀπὸ τὸ παράδειγμα ἄλλὰ καί ἀπὸ τὰ λάθη τῶν

καὶ Shaun Bowler, «Voting in Hertford 1679-1721», *History and Computing*, τ. 1, τχ. 1 (1989), σσ. 14 - 18.

5. Κάτι πού πρέπει νά ἀντιμετωπισθεῖ, ἀλλὰ δὲν εἶναι τοῦ παρόντος, εἶναι ἡ τελικὴ διάθεση τοῦ προϊόντος. Εἶναι αὐτονόητο ὅτι μία τόσο σύνθετη ἐργασία γίνεται γιά νά ἱκανοποιήσει τίς ἐρευνητικές ἀπαιτήσεις τῆς εὐρύτερης ἐπιστημονικῆς κοινότητος καί ὅτι τὸ προϊόν πρέπει νά εἶναι διαθέσιμο σ' αὐτήν. Θεωρητικά ὑπάρχουν τρεῖς τρόποι: 1. Μὲ γραπτὴ αἴτηση στό KEINE. 2. Μὲ διάθεση on-line μέσω δικτύου. 3. Μὲ ἔκδοση CD-ROM.

άλλων. Ός τέτοια προγράμματα αναφέρω ένδεικτικά τὸ «Πρόγραμμα Βυζαντινῆς Προσωπογραφίας» ποὺ ἐκπονεῖται στὸ τμήμα Κλασσικῶν Σπουδῶν τοῦ King's College τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Λονδίνου καὶ ἡ «Βάση Δεδομένων τῶν Φοιτητῶν τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Aberdeen, 1860-1920». Τὸ πρῶτο ἀποτελεῖ μία ἠλεκτρονικὴ κωδικοποίηση τῶν πληροφοριῶν τῶν πηγῶν γιὰ πρόσωπα τῆς Βυζαντινῆς περιόδου⁶. Τὸ δεύτερο ἔχει τριπλὸ στόχο: νὰ δημιουργηθεῖ μία βάση δεδομένων γιὰ τὸ φοιτητικὸ σῶμα ποὺ νὰ προσφέρεται σὲ ἐξειδικευμένη ἀνάλυση, νὰ δοθοῦν γενικὲς βιογραφικὲς πληροφορίες γιὰ ἐπὶ μέρους φοιτητές, καὶ νὰ διευκολυνθεῖ ἡ ἀκαδημαϊκὴ κοινότητα σὲ ἐπικαιρὲς ἐρευνες γιὰ τὴν 500ῃ ἐπέτειο ἀπὸ τὴν ἱδρύση τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Aberdeen ποὺ ἐορτάσθηκε τὸ 1995⁷.

Ὁ περιορισμὸς μάλιστα τοῦ περιεχομένου τοῦ προγράμματος στὰ πλαίσια μιᾶς Ἑπτανησιακῆς Προσωπογραφίας, ἐκτὸς τοῦ ὅτι τὸ καθιστᾷ περισσότερο πραγματοποιήσιμο, τοῦ δίνει καὶ μία ἐνιαία ἐρευνητικὴ κατεύθυνση.

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Τὸ κρίσιμο σημεῖο τοῦ προγράμματος εἶναι ἡ ἐπιλογή τῆς μορφῆς τῆς βάσης δεδομένων μετὰ τὴ διεθνή ἐμπειρία καὶ τὶς ἀνάγκες τοῦ συγκεκριμένου προγράμματος, καὶ ἡ ἐπιλογή τοῦ λογισμικοῦ ποὺ ἀνταποκρίνεται πληρέστερα στὶς ἀπαιτήσεις αὐτῆς τῆς μορφῆς. Τὰ κριτήρια γιὰ τὴν ἐπιλογή καὶ τὴ διαμόρφωση τοῦ προγράμματος εἶναι δύο, καὶ εἶναι ἀνεξάρτητα καὶ ἴσως ἀντικρουόμενα: Τὸ ἓνα εἶναι τὸ λογισμικὸ νὰ προσφέρεται γιὰ τὴν ὀρθολογικὴ ἀπεικόνιση τοῦ πραγματικοῦ κόσμου, στὴ συγκεκριμένη περίπτωση, τῆς ὑφιστάμενης γνώσης γιὰ τὴ δράση τῶν προσώπων τοῦ παρελθόντος, μετὰ τοὺς ὀλιγότερους δυνατοὺς συμβιβασμούς, μετὰ τὶς ὀλιγότερες δυνατὲς ἀλλοιώσεις τῆς πραγματικότητας. Τὸ δεύτερο εἶναι τὸ διαμορφωμένο λογισμικὸ νὰ εἶναι εὐχρηστο γιὰ τὸ μέσο ἐρευνητή. Τὸ πρῶτο δὲν συνεπάγεται ἀναγκαστικὰ τὸ δεύτερο.

Ἡ καθυστέρηση τῆς ἐκπόνησης παρόμοιων ἐργασιῶν στὴν Ἑλλάδα ἔχει καὶ τὴ θετικὴ τῆς πλευρά. Στὸ παρελθὸν συστήματα διαχείρισης βάσεων δεδομένων εἶχαν ἀναπτυχθεῖ, ἀρχικὰ γιὰ μεγάλες μονάδες ἠλεκτρο-

6. Prosopography of the Byzantine Empire. Ὑπεύθυνοι τοῦ προγράμματος εἶναι οἱ John Martindale καὶ Dion Smythe.

7. Marjory Harper, «The Advantages and Drawbacks of Cardbox-Plus as a Means of Analysing Aberdeen University Students in the Nineteenth and early Twentieth Centuries», *History and Computing*, τ. 6, τχ. 1, (1994), σ. 21.

νικῶν ὑπολογιστῶν (mainframes) καὶ στὴ συνέχεια γιὰ μικρότερα (μέχρι καὶ PC), ἀλλὰ τὰ συστήματα αὐτὰ ἦσαν ἀπόλυτα ἐξαρτημένα ἀπὸ τὸν τύπο τοῦ ἐξοπλισμοῦ. Αὐτὸ σήμαινε ὅτι ἀπὸ τὴν ὥρα ποὺ ὁ ἐρευνητὴς ἐπέλεγε ἓνα σύστημα ἦταν ἀπόλυτα δεσμευμένος στὸν τύπο τοῦ μηχανήματος καὶ τοῦ λειτουργικοῦ συστήματος (πλατφόρμα) ποὺ αὐτὸ τὸ σύστημα ἀπαιτοῦσε. Δυνατότητες ἐπικοινωνίας, ἀλλαγῆς ἢ ἀναβάθμισης μηχανημάτων ἦσαν ἐξαιρετικά δύσκολες ἂν ὄχι ἀδύνατες. Τὰ τελευταῖα χρόνια, ὥστόσο, πρῶτον, τὰ PC ἔχουν τὴ δυνατότητα νὰ ἀνταποκριθοῦν σὲ ἰσχυρότερα συστήματα, δεύτερον, ὑπάρχουν πολλὰ συστήματα μὲ ἰσοδύναμες ἐκδόσεις γιὰ πλατφόρμες διαφόρων τύπων, καὶ τρίτον, ὑπάρχουν συστήματα ποὺ ἐξασφαλίζουν ἀπρόσκοπτη ἐπικοινωνία (εἰσαγωγή καὶ ἐξαγωγή δεδομένων) ἀνάμεσα σὲ πλατφόρμες. Ὅσο γράφονται αὐτὲς οἱ γραμμὲς οἱ δυνατότητες ἐπικοινωνίας τῶν συστημάτων δὲν σταματοῦν νὰ ἐξελίσσονται μὲ ἱλιγγιώδεις ταχύτητες. Οἱ ἐξελίξεις αὐτὲς πρακτικὰ σημαίνουν ὅτι στὴ φάση τοῦ σχεδιασμοῦ ὁ ἐρευνητὴς ἔχει πλέον τὴν ἐλευθερία νὰ ἀσχοληθεῖ μὲ τὴν ἐπιλογή τοῦ προγράμματος ποὺ ἀνταποκρίνεται πληρέστερα στὶς ἀπαιτήσεις του, χωρὶς νὰ δεσμεύεται ἐκ τῶν προτέρων ὡς πρὸς τὴν ἐπιλογή τοῦ ἐξοπλισμοῦ.

Ὁ ἀρχικὸς προβληματισμὸς ἐπομένως ἀφορᾷ τὴ μορφή τῆς δομῆς τῆς βάσης. Μὲ πολὺ ἀπλὰ λόγια καὶ ἀρκετὴ ἀσάφεια, ἓνα σύστημα διαχείρισης βάσεων δεδομένων δὲν εἶναι παρὰ ἓνα σύστημα ἀρχειοθέτησης σὲ ἠλεκτρονικὴ μορφή, μία σύγχρονη ἀρχειοθήκη. Ὁ ἐρευνητὴς πρέπει λοιπὸν νὰ ἐπιλέξει τὴ μέθοδο τῆς ἀρχειοθέτησης τῶν πληροφοριῶν του, ποὺ ἐξυπηρετεῖ πληρέστερα τὶς ἀνάγκες τῶν χρηστῶν, τὸν προσφορότερο δηλαδή τρόπο γιὰ νὰ ἐνημερώνει τὰ στοιχεῖα του καὶ νὰ τὰ ἀναζητεῖ ὅταν τὰ χρειάζεται. Ἐνα τέτοιο σύστημα ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀρχεῖα (files), μέσα στὰ ὁποῖα ἀποθηκεύονται ἐγγραφές (records). Οἱ ἐγγραφές αὐτὲς περιέχουν τὰ δεδομένα (data) τοποθετημένα σὲ προκαθορισμένες θέσεις ποὺ ὀνομάζονται πεδία (fields).

Ἡ ἀρχικὴ σκέψη ἦταν, ὅπως προαναφέρθηκε, νὰ γίνεи ἓνα ἐλληνικὸ DNB σὲ ἠλεκτρονικὴ μορφή, ὡς μία ἀπλὴ ἐπίπεδη βάση δεδομένων. Στὴν ἐπίπεδη βάση δεδομένων, κάθε ἀναγραφή ἀποτελεῖται ἀπὸ ἓνα δελτίο, τὸ ὁποῖο περιλαμβάνει προκαθορισμένο ἀριθμὸ πεδίων. Εἶναι δηλαδή ἓνα εἶδος δελτιοκαταλόγου σὲ ἠλεκτρονικὴ μορφή. Στὴν περίπτωση τῆς προσωπογραφίας τὸ κάθε δελτίο θὰ ἀποτύπωνε τὸ σύνολο τῶν παρεχομένων βιογραφικῶν πληροφοριῶν γιὰ ἓνα πρόσωπο. Τὸ δελτίο αὐτὸ θὰ περιλάμβανε σὲ ἰδιαίτερα πεδία τὸ ὄνομα, τὶς χρονολογίες γέννησης καὶ θανάτου καὶ ἓνα ἢ περισσότερα ἐνιαῖα περιγραφικὰ πεδία ποὺ θὰ περιεῖχαν τὰ βιογραφικὰ στοιχεῖα τοῦ προσώπου, τὴν ἐπαγγελματικὴ καὶ κοινωνικὴ του δράση. Θὰ εἶχε δηλαδή τὴν ἐξῆς περίπου διάταξη:

Ἑπώνυμο
Ὄνομα
Πατρώνυμο
Χρονολογία γέννησης
Τόπος γέννησης
Χρονολογία θανάτου
Τόπος θανάτου
Σπουδές
Ἑπάγγελμα
Κοινωνική δράση
Ἔργα

Γιὰ ἓνα τέτοιο πρόγραμμα θὰ ἐπαρκοῦσε ἓνας ὑποτυπώδης σχεδιασμός χωρὶς ἰδιαίτερη ἐξειδίκευση, καθὼς καὶ ἓνας ἀριθμὸς συντακτῶν μὲ ἐλάχιστες γνώσεις στὴ χρῆση τοῦ ὑπολογιστῆ. Καὶ φυσικὰ ἡ ἀνάγκη διάθεσης πόρων γιὰ τὴν ὑποδομὴ καὶ τὸ σχεδιασμὸ τοῦ προγράμματος θὰ ἦταν ἀμελητέα. Ὡστόσο, ἓνα δελτίο ὅμοιο μὲ τὸ εἰκονιζόμενο πρὸ πάνω θὰ ἔπρεπε κατ' ἀνάγκην νὰ περιλαμβάνει ἐπαναλαμβανόμενα πεδία γιὰ κάθε δραστηριότητα τοῦ προσώπου, πεδία ποὺ θὰ ἔμεναν κενὰ σὲ ὅσα πρόσωπα δὲν συμπλήρωναν τὸ μέγιστο ὁρισμένον ὁρίθμῳ, ἢ ποὺ δὲν θὰ ἐπαρκοῦσαν γιὰ τὶς περιπτώσεις προσώπων μὲ μεγάλη δραστηριότητα σὲ συγκεκριμένο τομέα, γιὰ παράδειγμα τὴν κοινωνικὴ ἢ τὴν ἐπαγγελματικὴ δράση.

Οἱ βρεταννικὲς ἐργασίες ποὺ προαναφέραμε ἔχουν χρησιμοποιήσει ἐπίπεδες βάσεις δεδομένων. Ὡστόσο καὶ οἱ ἴδιοι οἱ ὑπεύθυνοι τῶν προγραμμάτων αὐτῶν ἐπισημαίνουν τὰ μειονεκτήματα αὐτῆς τῆς ἐπιλογῆς⁸. Στὸ χρονικὸ διάστημα ποὺ ἔχει μεσολαβήσει ἀπὸ τὸν ἀρχικὸ σχεδιασμὸ αὐτῶν τῶν ἐργασιῶν, ἡ διεθνὴς ἐμπειρία ἔχει προχωρήσει πολὺ περισσότερο καὶ ἀπὸ τὶς ἔντυπες συλλογικὲς βιογραφίες τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰῶνα καὶ ἀπὸ τὸ ἐπίπεδο λογισμικὸ τῆς ἠλεκτρονικῆς βάσης δεδομένων. Παράλληλα μὲ τὴν παροχὴ τῆς πληροφορίας, ἡ ἠλεκτρονικὴ τεχνολογία παρέχει καὶ μεγάλες δυνατότητες ὁργάνωσης καὶ ἀξιοποίησής της. Τὰ περισσότερα, ἂν ὄχι ὅλα, τὰ ἐμπορικὰ πακέτα παρέχουν πλέον τὴ δυνατότητα γιὰ σχεδιασμὸ σχεσιακῶν βάσεων δεδομένων.

Μοχλὸς στὴν ἀνάπτυξη τῆς τεχνολογίας εἶναι ὁ μεθοδολογικὸς προβληματισμὸς ποὺ ἀναπτύσσεται συστηματικὰ ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τῆς δεκαετίας τοῦ 1970, γενικὰ γύρω ἀπὸ τὰ συστήματα βάσεων δεδομένων καὶ

8. Π.χ. Marjory Harper, «The Advantages and Drawbacks ...», ὁ.π., σ. 23.

ειδικότερα γύρω από την εφαρμογή τους στην ιστορική έρευνα⁹. Χάρη στον προβληματισμό αυτόν αρκετές έννοιες έχουν διευκρινισθεί, πράγμα που διευκολύνει τον έρευνητή στην επιλογή των μεθόδων του ανάλογα με τους σκοπούς του έργου.

Προκύπτουν δύο ερωτήματα. Το πρώτο είναι ποιά μορφή αρχειοθέτησης ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις ενός προσωπογραφικού προγράμματος. Καί δεύτερον ποιά θα είναι ή συγκρότηση του λογικού της σχήματος. Ποιά με άλλα λόγια θα είναι τα αντικείμενα που θα αποτερίσουν τη βάση δεδομένων και ποιές πληροφορίες θα αποθησαυρισθούν για αυτά τα αντικείμενα.

Το πρώτο ερώτημα έχει δύο αλληλένδετα σκέλη: Το πρώτο σχετίζεται με τη δομή των συστημάτων διαχείρισης βάσεων δεδομένων και το δεύτερο με τη δομή των πηγών. Η απάντηση στο πρώτο καθορίζεται εν πολλοίς από την απάντηση στο δεύτερο. Από πλευράς δομής, τα συστήματα διαχείρισης βάσεων δεδομένων μπορούν να ταξινομηθούν σε δύο τύπους: Σύμφωνα με τον ένα τύπο (source-oriented), ή βάση δεδομένων είναι «μία συλλογή σχετικών μεταξύ τους δεδομένων ενός ή περισσότερων τύπων (αριθμοί, κείμενο, εικόνα, λόγος) αποτυπωμένων σε ηλεκτρονικά αρχεία». Ο τύπος αυτός οδηγεί στη συζήτηση μιᾶς βάσης δεδομένων με χαλαρούς κανόνες σε μη δομημένη μορφή (unstructured data format), δεν απαιτεί ιδιαίτερη επεξεργασία του επιλεγέντος λογισμικού, ούτε των πηγών που έχει ο έρευνητής στη διάθεσή του. Τα σχετικά προγράμματα που έχουν αναπτυχθεί για να αποτυπώνουν και να επεξεργάζονται αυτούσια ελεύθερα κείμενα ονομάζονται συστήματα διαχείρισης κειμένων (Text information management systems). Κατά τον δεύτερο τύπο (model-oriented), τα δεδομένα πρέπει να είναι «οργανωμένα με προκαθορισμένο τρόπο σύμφωνα με ένα σύνολο λογικών κανόνων» (structured data format). Απαιτείται ή διαμόρφωση αυστηρότερων κανόνων για τη συγκρότηση της βάσης δεδομένων αυτού του τύπου. Πρέπει πρώτα ο έρευνητής να διατυπώσει τα βασικά αντικείμενα και να προσδιορίσει τις σχέσεις μεταξύ των αντικειμένων αυτών. Από αυτή την επεξεργασία προκύπτει ένα μοντέλο το οποίο εφαρμόζεται με τη χρήση του επιλεγέντος λογισμικού¹⁰. Οί βάσεις δεδομένων, με άλλα λόγια, διακρίνονται σε αυτές που έχουν αυστηρά προκαθορισμένη δομή και σε αυτές που έχουν ελεύθερη δομή όπως αυτές που περιέχουν ελεύθερο κείμενο, εικόνα ή ήχο. Κατά μία άλλη διάκριση, τα δεδομένα είτε καταχω-

9. Αναφέρω ένδεικτικά τις θεμελιώδεις συμβολές των Peter Denley και Manfred Thaller.

10. Charles Harvey και Jon Press, «The Business Elite of Bristol ...», ό.π., σσ. 1-2.

ρίζονται χωρίς έπεξεργασία αποδίδοντας πιστά την πηγή, είτε αντλούνται από περισσότερες πηγές και προσαρμόζονται για να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες ενός εξειδικευμένου έρευνητικού προγράμματος. Συναφής είναι ή διάκριση που έπινόησε πρόσφατα ο Peter Denley ανάμεσα σε source-oriented και model-oriented προσέγγιση. Σύμφωνα με την πρώτη, αποτυπώνεται με τη μέγιστη δυνατή πιστότητα ή πηγή, και αφήνεται στο χρήστη ή έλευθερία της έπεξεργασίας της πηγής. Σύμφωνα με τη δεύτερη, ο έρευνητής καθορίζει εκ των προτέρων το περιεχόμενο και τη λογική δομή της βάσης δεδομένων.

Το επικρατέστερο μοντέλο του δομημένου τύπου είναι το σχεσιακό μοντέλο. Στη σχεσιακή βάση δεδομένων οι πληροφορίες διαρθρώνονται σε μορφή πινάκων, με σειρές και στήλες. Οι σειρές περιέχουν τις έγγραφές και οι στήλες προσδιορίζουν τα χαρακτηριστικά τους. Κάθε πίνακας περιέχει στοιχεία για μία όντοτητα, ένα είδος αντικειμένου, πραγματικό ή πλασματικό. Οι πίνακες «σχετίζονται» μεταξύ τους μέσω πεδίων που είναι κοινά σε κάθε πίνακα. Δεν θα υπεισέλθω στις τεχνικές λεπτομέρειες των κανόνων που διέτουν τη συγκρότηση και το συσχετισμό των πινάκων αυτών. Άρκει να αναφέρω ότι οι αναζητήσεις εκτελούνται στις σειρές και τις στήλες για να παραγάγουν νέους πίνακες.

Αυτή ή μορφή βάσης δεδομένων δίνει τη δυνατότητα να έχει κανείς συσχετισμένα με μία όντοτητα πολλές άλλες με τις οποίες ή πρώτη αποτελεί ένα λογικό σύνολο. Ο σχεδιασμός αυτού του λογικού πλαισίου βρίσκεται στην αφετηρία του σχεδιασμού κάθε βάσης δεδομένων. Αν ο σχεδιασμός αυτός γίνει σωστά, ο εμπλουτισμός της βάσης δεδομένων με δεδομένα γίνεται θεωρητικά επ' άπειρον, χωρίς να υπάρχουν επαναλήψεις, πολλαπλά ή κενά πεδία.

Η έπιλογή της χρήσης του προκαθορισμένου μοντέλου κρίνεται κατ' αρχήν επιδιωκτέα, παρά τη μεθοδολογική αυστηρότητα που συνεπάγεται και τις αύξημένες απαιτήσεις σε ανθρώπινους πόρους με ύψηλή εξειδίκευση, διότι ή άπλή μεταφορά των πηγών, λόγω της πολυπλοκότητας των πληροφοριών, κινδυνεύει να όδηγήσει σε αδιέξοδο μελλοντικά.

Όστόσο, ή ίδια ή είδική φύση των προσωπογραφικών δεδομένων και ή μορφολογική ποικιλία των πηγών δυσχεραίνει την έπιλογή. Πρώτον οι πηγές είναι και των δύο τύπων από άποψως δομής: όρισμένες (π.χ. κατάλογοι, ληξιαρχικά αρχεία, μητρώα συλλόγων κ.τ.λ.) έχουν προκαθορισμένη δομή, ενώ άλλες (π.χ. βιογραφίες, νεκρολογίες κ.τ.λ.) είναι έλεύθερο κείμενο.

Ένα πρόσθετο ούσιαστικό κριτήριο που δυσχεραίνει την έπιλογή μεταξύ προκαθορισμένης δομής και έλεύθερου κειμένου είναι ή φυσιολογία της περιγραφικής μαρτυρίας. Για τους παλαιότερους αιώνες, οι γρα-

πτές μαρτυρίες σπανίζουν και οι πληροφορίες για κάθε πρόσωπο είναι ελάχιστες. Το βιβλίο είναι σπάνιο είδος, ή γραπτή μαρτυρία διασώζεται σε χειρόγραφο και κατά συνέπεια σε μοναδική μορφή¹¹. Έπομένως ή γραπτή μαρτυρία έχει αξία και για το περιεχόμενο και για τη μορφή της. Ο ιστορικός καλείται να ανασυνθέσει και να έρμηνεύσει το παρελθόν εκμεταλλευόμενος τα ελάχιστα κατάλοιπά του. Είναι υποχρεωμένος να δώσει ιδιαίτερη σημασία στην ακριβή απόδοση, για παράδειγμα, ενός ονόματος, ενός τίτλου ή ενός τοπωνυμίου, στη διασωζόμενη σχέση μεταξύ δύο προσώπων, στο όνομα ή στην αξία ενός νομίσματος, κ.ά. Τέτοιες μαρτυρίες είναι πρόσφορες για να υποβληθούν σε ανάλυση κειμένου και ή μη δομημένη μορφή είναι ο καταλληλότερος τρόπος συγκρότησης τράπεζας πληροφοριών.

Η ραγδαία ποσοτική αύξηση των γραπτών μαρτυριών από τα τέλη του 18ου αιώνα και κυρίως – προκειμένου για το ελληνικό έντυπο – από τα μέσα του 19ου αιώνα προσδίδει στην εξέλιξη αυτή χαρακτήρα ποιοτικής μεταβολής. Η μορφή της γραπτής μαρτυρίας χάνει την αυτοτελή της αξία, πράγμα που σημαίνει ότι σε μία βάση δεδομένων ή πηγή προσφέρεται για επεξεργασία του περιεχομένου της στη φάση της εισαγωγής δεδομένων. Η πληροφορία προσφέρεται για προσαρμογή στη δομή της βάσης δεδομένων.

Πρέπει συνελώς να αποφασισθεί αν και ως πού βαθμό το ελεύθερο κείμενο θα παραμείνει στην ολότητα του ως έχει ή αν όρισμένα από αυτά θα μετατραπούν σε ειδικά προσδιορισμένα πεδία. Στην πρώτη περίπτωση εξουδετερώνονται τα πλεονεκτήματα από τη χρήση του μοντέλου. Η δεύτερη, αν γίνει πλήρης μετατροπή σε προκαθορισμένη δομή, οδηγεί σε χρονοβόρες και δαπανηρές διαδικασίες. Έρευνητέο πώς θα βρεθεί ή χρυσή τομή.

Πάντως, οποιαδήποτε δομή και αν επιλεγεί τελικά, το πρόγραμμα έχει να ωφεληθεί από την επεξεργασία μιας αυστηρής δομής στη φάση του σχεδιασμού, της δομής που επιβάλλει ή λογική του σχεσιακού μοντέλου. Πρόκειται για τη χαρτογράφηση της δομής του έργου, του τρόπου συγκρότησης των πληροφοριών και του καθορισμού των λειτουργιών του προγράμματος.

Το μοντέλο συγκροτείται από οντότητες (entities), δηλαδή αντικείμενα πραγματικά ή πλασματικά. Οι οντότητες αυτές προσδιορίζονται από όρισμένα χαρακτηριστικά (attributes). Εκτός αυτού, οι οντότητες έχουν και μία σχέση μεταξύ τους. Ο σχεδιασμός του μοντέλου (entity

11. Αυτό ισχύει ακόμη και στην περίπτωση που το χειρόγραφο έχει εκδοθεί στο πρόσφατο παρελθόν.

relationship model) συνίσταται στον όρισμό των όντοτήτων και στον προσδιορισμό των χαρακτηριστικών αυτών των όντοτήτων (entity attribute definition) και των σχέσεων μεταξύ τους (entity relationship definition).

ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Και τώρα ας έλθουμε στο περιεχόμενο και τους στόχους του προγράμματος της Έπτανησιακής Προσωπογραφίας και ας προδιαγράψουμε το διάγραμμα υλοποίησής του:

Όπως προαναφέρθηκε, στόχος του προγράμματος είναι να αποτυπωθεί σε μορφή βάσης δεδομένων το σύνολο των βιογραφικών πληροφοριών για πρόσωπα έπτανησιακής καταγωγής με δημόσια δράση, που έζησαν τον 19ο και τον 20ο αιώνα. Η καταγραφή αυτή έξυπηρετεί δύο στόχους: Πρώτον παρέχει έγκυκλοπαιδικού τύπου πληροφορίες για συγκεκριμένα πρόσωπα. Δεύτερον θα δώσει τη δυνατότητα στην ιστορική έρευνα να συμπληρώσει ή να αναθεωρήσει την εικόνα που έχει για ένα τμήμα της ελληνικής κοινωνίας ιδιαίτερα ενδιαφέρον.

Ο σχεδιασμός του προγράμματος πρέπει να ξεκινήσει από την εκτίμηση της έκτασης του αντικειμένου. Για το λόγο αυτό, αντλώντας από τις υπάρχουσες συλλογικές βιογραφίες πρέπει να συζητηθεί κατάλογος των προσώπων. Ο κατάλογος αυτός, μακράν του να είναι εξαντλητικός, θα περιλαμβάνει όπωσδήποτε τα σημαντικότερα πρόσωπα και θα δίνει μία τάξη μεγέθους του συνολικού αντικειμένου του προγράμματος. Αυτή ή εκτίμηση μαζί με τις προδιαγραφές του έννοιολογικού διαγράμματος προσδιορίζουν την έκταση του έργου.

Ακολουθεί ή καταγραφή και ή ανάλυση των πηγών. Η διαδικασία αυτή συντελεί στον προσδιορισμό του όγκου του υλικού και στον περαιτέρω σχεδιασμό του προγράμματος. Πληροφορίες για Έπτανησίους μπορούν να αντληθούν από τους έξης τύπους πηγών: Α' Έντυπα Β' Αρχεία Γ' Ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων.

— Έντυπα με προσωπογραφικό υλικό είναι:

1. Έγκυκλοπαιδικά λεξικά
2. Μονογραφίες
3. Περιοδικά έντυπα
4. Υπηρεσιακές εκδόσεις

— Αρχεία με προσωπογραφικό υλικό:

- Δημοσιευμένα αρχεία
- Νομαρχιακά αρχεία
- Δημοτικά αρχεία

Έκκλησιαστικά ἀρχεῖα

Ίδιωτικά ἀρχεῖα.

Ἐξ αἰτίας τῆς πολυτυπίας τῶν πηγῶν καὶ τῶν περιορισμῶν χρόνου καὶ κόστους ποὺ τίθενται ἔξ ἀνάγκης, ἡ ἔρευνα θὰ περιορισθεῖ, τουλάχιστον στὴν πρώτη φάση, στὸ ἔντυπο ὕλικό.

Τὸ ἔντυπο αὐτὸ ὕλικό ἀναλύεται περαιτέρω ὡς ἑξῆς:

1. Ἑγκυκλοπαιδικὰ λεξικά:

1.1. Ἑγκυκλοπαίδειες

1.2. Γενικά βιογραφικά λεξικά

1.3. Εἰδικὰ βιογραφικά λεξικά

1.3.1. Τοπικά

1.3.2. Κλαδικὰ

2. Μονογραφίες:

2.1. Βιογραφίες

2.2. Τοπικὲς ἱστορίες

2.3. Γενικά ἔργα με ἑπτανησιακὸ ἐνδιαφέρον

3. Περιοδικὰ ἔντυπα:

3.1. Περιοδικὰ

3.1.1. Γενικά περιοδικὰ

3.1.2. Τοπικά περιοδικὰ

3.2. Σύμμεικτοι τόμοι

3.3. Ἐφημερίδες

3.3.1. Γενικὲς ἑφημερίδες

3.3.2. Τοπικὲς ἑφημερίδες

3.4. Ἡμερολόγια

3.4.1. Γενικά ἡμερολόγια

3.4.2. Τοπικά ἡμερολόγια

4. Ὑπηρεσιακὲς ἐκδόσεις:

4.1. Ἐφημερίδες τῆς κυβερνήσεως

4.1.1. Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως τῆς Ἑλλάδος

4.1.2. Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως τοῦ Ἰονίου Κράτους

4.1.3. Ἐκλογικοὶ κατάλογοι

4.1.4. Ἐκτακτα παραρτήματα

Τὸ ἔντυπο αὐτὸ ὕλικό ἐντοπίζεται στὶς γενικὲς καὶ εἰδικὲς ἑπτανησιακὲς βιβλιογραφίες καὶ στοὺς καταλόγους τῶν βιβλιοθηκῶν. Στὴν πε-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ρίπτωση τῶν ἐπτανησιακῶν ἐντύπων μέχρι τὸ 1863, ὑπάρχουν οἱ βιβλιογραφίες Legrand καὶ Γκίνη-Μέξα μὲ τὶς πολλαπλὲς προσθήκες τους¹². Αὐτὲς βέβαια καλύπτουν μέρος μόνο τῆς χρονικῆς περιόδου τοῦ προγράμματος. Ἔργα ποὺ ἐκδόθηκαν μετὰ τὸ χρονικὸ ὄριο τῶν βιβλιογραφιῶν αὐτῶν δὲν περιλαμβάνονται. Ἀπὸ τοὺς καταλόγους τῶν βιβλιοθηκῶν, οἱ ὁποῖοι συμπληρώνουν τὶς βιβλιογραφίες, ἐλάχιστοι εἶναι ἐντυποι καὶ ἀκόμη λιγότεροι εἶναι on-line.

Στὶς βιβλιογραφίες καὶ στοὺς καταλόγους τῶν βιβλιοθηκῶν ἐντοπίζονται τίτλοι αὐτοτελῶν δημοσιευμάτων (μονογραφιῶν, ἀνατύπων, φυλλάδιων κ.τ.δ.) καὶ τίτλοι περιοδικῶν, συμμείκτων τόμων, ἐφημερίδων καὶ ἡμερολογίων. Τὰ ἐπὶ μέρος περιεχόμενα τῶν ἐντύπων αὐτῶν πρέπει νὰ ἐντοπισθοῦν ἀναλυτικὰ, εἴτε ἀπὸ εἰδικὰ εὗρετήρια εἴτε μὲ ἀναλυτικὴ ἀποδελτίωση. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο συγκροτεῖται τὸ κύριο σῶμα τοῦ προσωπογραφικοῦ ὕλικου.

Ἡ ἀνάλυση τῶν πηγῶν διευκολύνει τὸν ἐρευνητὴ στὸν ἐντοπισμὸ καὶ στὴν ἀπομόνωση τῶν διαφόρων τύπων πληροφοριῶν, στὴ συνέχεια στὴν ἀξιολόγησή τους μὲ κριτήριον τὸ στόχο τοῦ προγράμματος. Στὴν προκειμένη περίπτωση ἡ πληροφορία μπορεῖ νὰ εἶναι:

- ἓνα γεγονὸς (π.χ. γέννηση, θάνατος, πράξη)
- ἓνα ἀντικείμενο (π.χ. κείμενο, εἰκόνα)
- σχέση (π.χ. τὸ εἶδος τῆς σχέσης μεταξὺ προσώπων)
- κρίση (π.χ. χαρακτηρισμὸς ἐνὸς προσώπου ἢ μιᾶς πράξης).

Κατὰ τὴν ἀποδελτίωση ὁ ἐρευνητὴς πρέπει νὰ ἀναλύει τὶς πηγὲς μὲ αὐτὸ τὸ κριτήριον.

Ἡ γνωριμία μὲ τὸν ὄγκο καὶ τὸ χαρακτῆρα τῶν πηγῶν διευκολύνει τὸ σχεδιασμὸ τῆς βάσης δεδομένων, ποὺ ἀποτελεῖ τὴν ἐπόμενη φάση. Σ' αὐτὴ τὴ φάση θὰ ἀσχοληθοῦμε μὲ τὸ ἐννοιολογικὸ σχῆμα, καὶ ὄχι μὲ τὴν ὑλοποίησή του στὰ πλαίσια κάποιου συγκεκριμένου λογισμικοῦ. Προκειμένου νὰ ὀργανώσει κανεὶς μὲ τὴ μέγιστη δυνατὴ ἐπάρκεια τὸ πρόγραμμα, τὸ προτιμότερο εἶναι νὰ ξεκινήσει προσπαθώντας νὰ πειθαρχήσει σὲ ἓνα αὐστηρὸ σχεσιακὸ μοντέλο, σὲ ἓνα σύνολο πινάκων

12. Ἡ βιβλιογραφία Γκίνη-Μέξα ἀντικαθίσταται σταδιακὰ, καὶ ἐλπίζουμε σύντομα, ἀπὸ τὸ μνημειῶδες ἔργο τοῦ Φ. Ἡλιοῦ, τοῦ ὁποίου μόλις ἐκδόθηκε ὁ πρῶτος τόμος, *Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία τοῦ 19ου αἰῶνα. Βιβλία - Φυλλάδια*, τόμος πρῶτος: 1801-1818, Ἀθήνα 1997, σσ. πζ' +733. Ἡ χρησιμότητα τοῦ ἔργου αὐτοῦ ὑπερβαίνει κατὰ πολὺ αὐτὴν τῆς καθαρὰ βιβλιογραφικῆς πηγῆς. Τὸ καθεστῶς στὸ ὁποῖο βρίσκεται ἡ βιβλιογραφικὴ καταγραφή τῶν περὶ τὰ Ἑπτάνησα περιγράφεται ἀπὸ τὸν Θωμᾶ Ἰ. Παπαδόπουλο στὴν εἰσαγωγὴ τοῦ ἔργου του *Ἰονικὴ Βιβλιογραφία. Bibliographie Ionienne, 16ος - 19ος αἰῶνας. Ἀνακατάταξη - Προσθήκες - Βιβλιοθήκες*, τ. Α', 1508 - 1863, Ἀθήνα 1996.

σχετιζομένων μεταξύ τους. Κατά την εφαρμογή του μοντέλου θα γίνουν οί απαραίτητες αναθεωρήσεις και αποκλίσεις. Έξ άλλου ή αυξανόμενη ευελιξία των σύγχρονων συστημάτων διαχείρισης βάσεων δεδομένων τὸ ἐπιτρέπει.

Ἄς ξεκινήσουμε λοιπὸν μὲ τὸ ἐννοιολογικὸ διάγραμμα. Ὁ προσφορότερος τρόπος εἶναι ή ἀποσύνθεση τῶν ἐννοιῶν. Τὸ σύνολο τῆς βιογραφίας ἑνὸς προσώπου καλύπτεται ἀπὸ τὶς ἑξῆς ἐνότητες:

— Προσωπικὰ στοιχεῖα (ὄνομα, ἐπώνυμο, γέννηση, θάνατος, γονεῖς κ.ἄ.)

— Σπουδές (ἐπίπεδο, εἶδος, τόπος, χρόνος σπουδῶν κ.ἄ.)

— Ἑπαγγελματικὴ δραστηριότητα (ἐπάγγελμα, σταδιοδρομία κ.ἄ.)

— Κοινωνικὴ δραστηριότητα (σωματεῖα, ἑταιρεῖες, κοινωφελὴς δράση κ.ἄ.)

— Ἔργα (συγγραφικὸ, μουσικὸ, εἰκαστικὸ ἔργο, χρόνος καὶ τόπος σύνθεσης κ.ἄ.)

— Πηγές καὶ σημειώσεις (ἐκτενὴ κείμενα πρὸς τὰ πρόσωπα).

Ἀπὸ τὶς παραπάνω γενικὲς ἐνότητες προκύπτουν ὀντότητες μὲ τὰ χαρακτηριστικὰ τους. Κάθε ὀντότητα ἀντιστοιχεῖ σὲ ἕνα πῖνακα. Ἀφοῦ προσδιορισθοῦν καὶ οἱ σχέσεις μεταξύ τῶν ὀντοτήτων προκύπτει τὸ εἰκονιζόμενον διάγραμμα ὀντοτήτων/σχέσεων (ERD).

Τὰ ὀρθογώνια παραλληλόγραμμα δηλώνουν ὀντότητες ἢ πῖνακες.

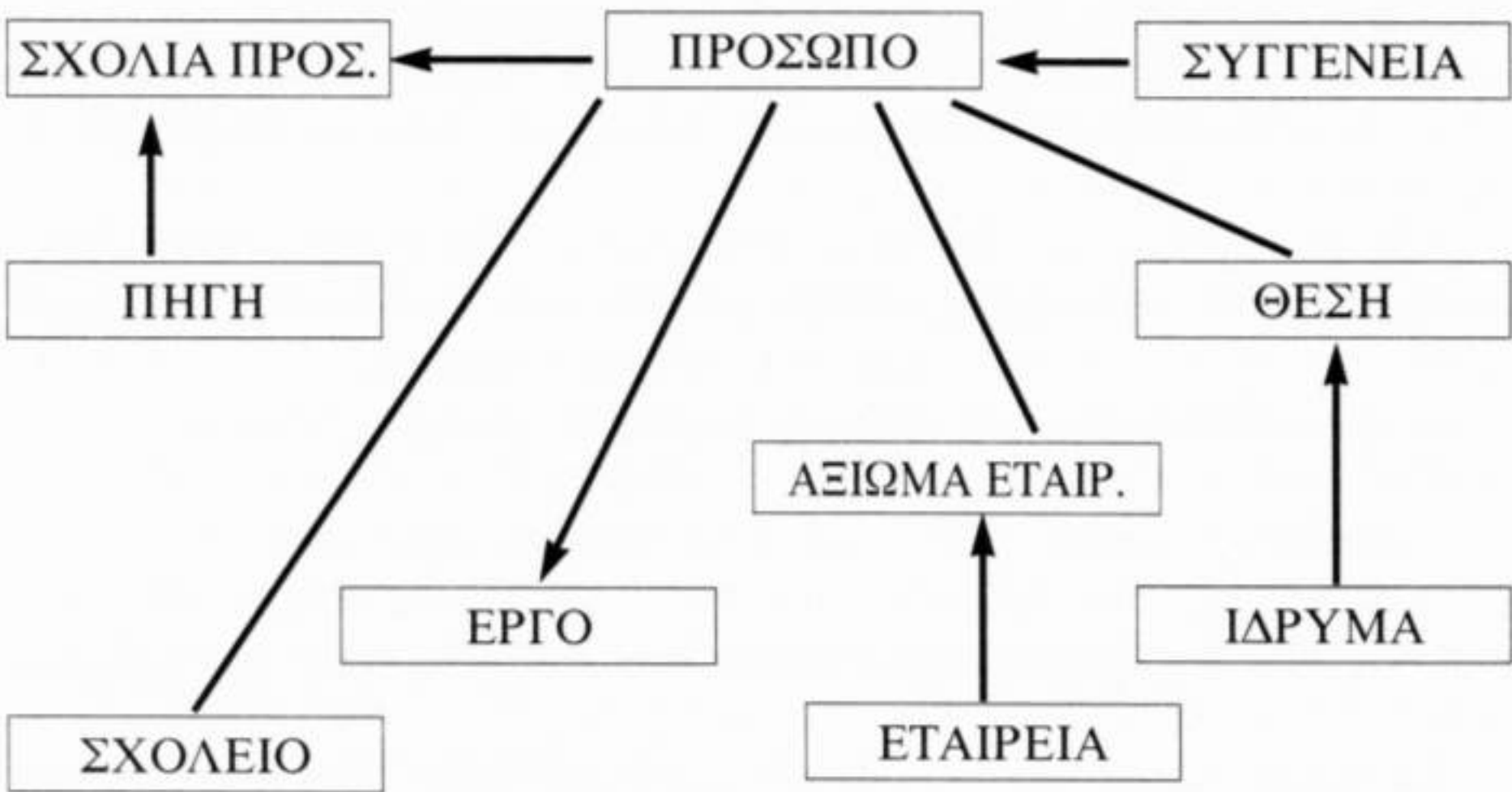
Οἱ εὐθεῖες γραμμὲς ποὺ συνδέουν τὰ παραλληλόγραμμα δηλώνουν σχέσεις.

Τὸ βέλος δηλώνει σχέση ἑνὸς πρὸς πολλὰ (ἕνα πρόσωπο μπορεῖ νὰ ἔχει πολλὰ ἔργα, ἀλλὰ ἕνα ἔργο ἀνήκει μόνο σὲ ἕνα πρόσωπο).

Ἡ γραμμὴ χωρὶς βέλος δηλώνει σχέση πολλῶν πρὸς πολλὰ (ἕνα πρόσωπο μπορεῖ νὰ φοιτήσῃ σὲ πολλὰ σχολεῖα, ἀλλὰ καὶ ἕνα σχολεῖο μπορεῖ νὰ ἔχει πολλοὺς μαθητές).

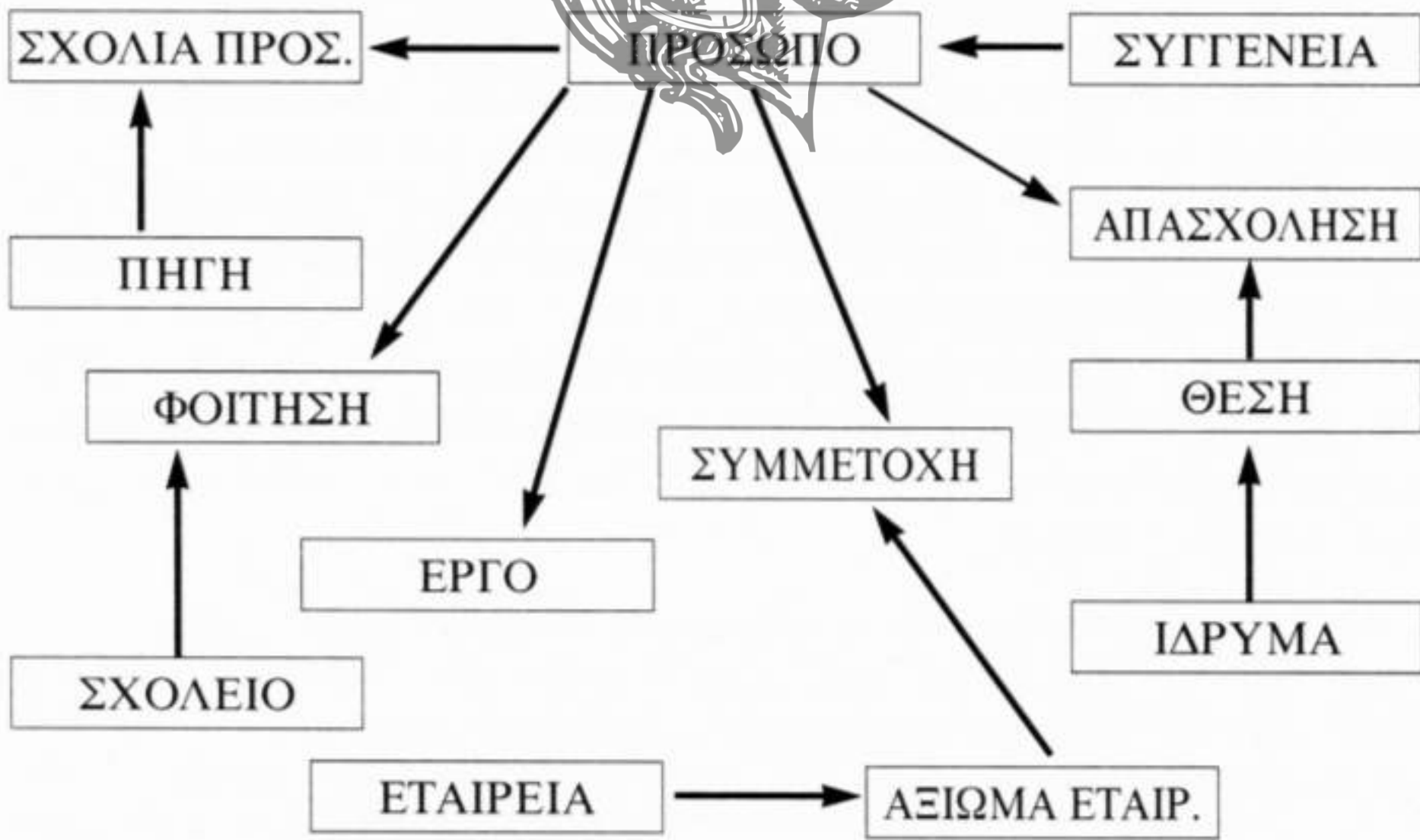
Ἡ σχέση πρόσωπο πρὸς συγγένεια θεωρεῖται, προσωρινὰ τουλάχιστον, σχέση ἑνὸς πρὸς πολλὰ διότι ή συσχέτιση γίνεται μόνο πρὸς τὸν πατέρα (ἕνας πατέρας μπορεῖ νὰ ἔχει πολλὰ παιδιά, ἀλλὰ ἕνα παιδί ἔχει μόνο ἕνα πατέρα).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Πρώτο διάγραμμα

Για να λειτουργήσει το μοντέλο πρέπει οι πίνακες αυτοί να αναδια-
ταχθούν με τέτοιο τρόπο ώστε όλες οι σχέσεις να είναι του τύπου «ένα
προς πολλά». Επομένως, είναι απαραίτητη μία περαιτέρω επεξεργασία
του παραπάνω πίνακα:

Δεύτερο διάγραμμα

Γιά κάθε ένα από τούς πίνακες αὐτούς προσδιορίζονται τὰ χαρακτη-
ριστικά τῆς ἀντίστοιχης ὀντότητας. Ἀναλυτικά¹³:

1. ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ

● Ὀντότητα: ΠΡΟΣΩΠΟ

Χαρακτηριστικά:

Ἀριθμός ταυτότητας προσώπου

Ἐπώνυμο

Ὄνομα

Ἀριθμός ταυτότητας ὀνόματος πατρός

[Ὄνομα πατρός]

[Ἐπώνυμο πατρός]

Ὄνομα μητρός

Ἔτος γεννήσεως

Τόπος γεννήσεως

Ἔτος θανάτου

Τόπος θανάτου

Αἰτία θανάτου

Φύλλο

Θρήσκευμα

Παρατηρήσεις

● Ὀντότητα: ΣΥΓΓΕΝΕΙΑ

Χαρακτηριστικά:

Ἀριθμός ταυτότητας ὀνόματος πατρός

Ὄνομα πατρός

Ἐπώνυμο πατρός

2. ΣΠΟΥΔΕΣ

● Ὀντότητα: ΣΧΟΛΕΙΟ

Χαρακτηριστικά:

Ἀριθμός ταυτότητας σχολείου

Ἐπίπεδο σχολείου

Ὄνομα σχολείου

Τόπος σχολείου

Παρατηρήσεις

● Ὀντότητα: ΦΟΙΤΗΣΗ

Χαρακτηριστικά:

Ἀρ.τ. προσώπου/ ἄρ.τ. σχολείου

[Ἐπώνυμο]

[Ὄνομα]

[Ὄνομα σχολείου]

[Τόπος σχολείου]

Ἀρχὴ φοίτησης

Τέλος φοίτησης

Αἰτία τέλους φοίτησης

Τίτλος πτυχίου

Παρατηρήσεις

3. ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ

● Ὀντότητα: ΙΔΡΥΜΑ

Χαρακτηριστικά:

Ἀριθμός ταυτότητας ιδρύματος

Ὄνομα ιδρύματος

Τόπος ιδρύματος

● Ὀντότητα: ΘΕΣΗ

13. Ἡ ὁμαδοποίηση τῶν πινάκων πού ἀκολουθοῦν σὲ ἐνότητες δὲν ἔχει καμμία
σχέση μὲ τὴν ὀργανικὴ διάταξη τῆς βάσης δεδομένων. Γίνεται μόνο γιὰ τὴ σαφέστερη
πρόσληψη τῶν ἐννοιῶν ἀπὸ τὸν ἀναγνώστη.

Χαρακτηριστικά:

Άριθμός ταυτότητας θέσης

Όνομα θέσης

Άριθμός ταυτότητας ιδρύματος

[Όνομα ιδρύματος]

Χαρακτήρας θέσης

• Όντοτητα: ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

Χαρακτηριστικά:

Άρ.τ. προσώπου/ άρ.τ. θέσης

[Επώνυμο]

[Όνομα]

[Όνομα θέσης]

[Όνομα ιδρύματος]

[Τόπος ιδρύματος]

Επαγγελματική ιδιότητα

Αρχή απασχόλησης

Τέλος απασχόλησης

Αιτία τέλους απασχόλησης

Παρατηρήσεις

4. ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ

• Όντοτητα: ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Χαρακτηριστικά:

Άριθμός ταυτότητας εταιρείας

Όνομα εταιρείας

Είδος εταιρείας

Τόπος εταιρείας

• Όντοτητα: ΑΞΙΩΜΑ

Χαρακτηριστικά:

Άριθμός ταυτότητας αξιώματος

Όνομα αξιώματος

Άριθμός ταυτότητας εταιρείας

[Όνομα εταιρείας]

• Όντοτητα: ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ

Χαρακτηριστικά:

Άρ.τ. αξιώματος/ άρ τ. προσώπου

[Επώνυμο]

[Όνομα]

[Όνομα αξιώματος]

[Όνομα εταιρείας]

[Τόπος εταιρείας]

Αρχή συμμετοχής

Τέλος συμμετοχής

Αιτία τέλους συμμετοχής

Παρατηρήσεις

5. ΕΡΓΑ

• Όντοτητα: ΕΡΓΑ

Χαρακτηριστικά:

Άριθμός ταυτότητας έργου

Τίτλος έργου

Άριθμός ταυτότητας προσώπου

Όνομα προσώπου

Είδος έργου

Μέγεθος

Υλικό

Χρονολογία σύνθεσης

Χρονολογία έκδοσης

Τόπος

Έκδότης

Συλλογή

Παρατηρήσεις

6. ΠΗΓΕΣ

• Όντοτητα: ΠΗΓΗ

Χαρακτηριστικά:

Αριθμὸς ταυτότητας πηγῆς	● Ὀντότητα: ΣΧΟΛΙΑ ΠΡΟΣΩΠΟΥ
Συγγραφέας	Χαρακτηριστικά:
Ἐκδότης	<u>Ἀρ.τ. πηγῆς/ Ἀρ.τ. προσώπου</u>
Τίτλος	[Συγγραφέας]
Τίτλος τόμου	[Τίτλος]
Τόμος	[Ἐπώνυμο προσώπου]
Τόπος	[Ὄνομα προσώπου]
Ετος	Σελ.
Παρατηρήσεις	Κείμενο

Οἱ πίνακες, ποὺ ἀντιστοιχοῦν στὶς ὀντότητες, σχετίζονται μεταξύ τους μέσω κοινῶν πεδίων. Πρέπει δηλαδή κάθε ὀντότητα νὰ χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἓνα μοναδικὸ στοιχεῖο ταυτότητας (unique identifier) ἢ πρωτεύον κλειδί (primary key), τὸ ὁποῖο θὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀποφυγὴ συγχύσεων ποὺ εἶναι συνέπεια διπλῶν ἐγγραφῶν. Τὰ πρωτεύοντα κλειδιά, εἶναι εἴτε φυσικά, εἴτε (στὶς περιπτώσεις ποὺ τὰ φυσικά πεδία περιέχουν ἐπαναλαμβανόμενα ἢ ἐλλειπῆ δεδομένα) τεχνητά, πλασματικά. Τὸ πρωτεῖον κλειδί γίνεται ξένο κλειδί στὸν πίνακα πρὸς τὸν ὁποῖο συνδέεται. Ἀφοῦ προσδιορισθοῦν τὰ χαρακτηριστικά τῆς κάθε ὀντότητας, τὰ πρωτεύοντα καὶ τὰ δευτερεύοντα κλειδιά, γιὰ κάθε ἓνα ἀπὸ τοὺς παραπάνω πίνακες συγκροτεῖται ἓνα φύλλο περιγραφῆς τῆς ὀντότητας, στὸ ὁποῖο καταγράφονται οἱ πληροφορίες γιὰ τὰ χαρακτηριστικά τῆς σχετικῆς ὀντότητας. Ὡς παράδειγμα παρατίθεται ἓνα τέτοιο φύλλο γιὰ τὴν ὀντότητα Πηγή:

Ὄνομα ὀντότητας: ΠΗΓΗ.

Περιγραφή ὀντότητας: Ἡ ὀντότητα ταυτίζει τὴν πηγὴ ἀπὸ τὴν ὁποία προέρχονται τὰ ΣΧΟΛΙΑ ΠΡΟΣΩΠΟΥ.

14. Στὸν παραπάνω κατάλογο μὲ κεφαλαῖα σημειώνονται τὰ ὀνόματα τῶν ὀντοτήτων· μὲ πλάγια τὰ ὀνόματα τῶν πρωτευόντων κλειδιῶν· μὲ ὑπογράμμιση τὰ ὀνόματα τῶν ξένων κλειδιῶν· τέλος μέσα σὲ ὀρθογώνιες ἀγκύλες δηλώνονται τὰ ὀνόματα χαρακτηριστικῶν ποὺ ἐμφανίζονται στὸν πίνακα μόνο γιὰ λόγους σαφήνειας, ἐνῶ λειτουργικά ἀποτελοῦν στοιχεῖα τοῦ πίνακα ποὺ περιέχει τὸ ξένο κλειδί.

ΟΝΟΜΑ ΠΕΔΙΟΥ	ΚΕΝΟ ΠΕΔΙΟ	ΣΧΕΣΗ	FORMAT	ΕΥΡΟΣ	ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ
Άρ. πηγής	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΑΡΙΘ.	6	Σύνδεση με την οντότητα ΣΧΟΛΙΑ ΠΡΟΣΩΠΟΥ.
Συγγραφέας	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΧΑΡΑΚΤ.	25	Σύνδεση με την οντότητα ΣΧΟΛΙΑ ΠΡΟΣΩΠΟΥ.
Έκδοτης	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΧΑΡΑΚΤ.	50	
Τίτλος	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΧΑΡΑΚΤ.	80	Σύνδεση με την οντότητα ΣΧΟΛΙΑ ΠΡΟΣΩΠΟΥ.
Τίτλος τόμου	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΧΑΡΑΚΤ.	80	
Τόμος/οι	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΑΡΙΘ.	2	
Τόπος	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΧΑΡΑΚΤ.	15	
Έτος	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΧΑΡΑΚΤ.	11	
Παρατηρήσεις	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΚΕΙΜΕΝΟ		

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Αυτό το έννοιολογικό διαγράμμα θα αποτελέσει τον οδηγό για τη συγκρότηση της βάσης δεδομένων, η οποία θα υπόκειται σε ελέγχους και τροποποιήσεις. Με τη διαδικασία αυτή μπορεί κανείς να καταλήξει σε ένα σχετικά λειτουργικό μοντέλο που να εξυπηρετεί και τη φύση του υλικού και τις ανάγκες του ερευνητή.

Με κριτήριο τις πληροφορίες σχετικά αφ' ενός με τον όγκο και το χαρακτήρα των πηγών και αφ' ετέρου με τη συνθετότητα του έννοιολογικού διαγράμματος μπορούμε να προχωρήσουμε σε διαίρεση της εκτέλεσης του προγράμματος σε φάσεις. Το γενικό κριτήριο επιλογής είναι αδιαμφισβήτητο: Ός χρονολογικό κριτήριο έχει προσδιορισθεί το έτος θανάτου να είναι από το 1800 και έξης μέχρι το 1945. Ός κριτήριο καταγωγής έχει όρισθεί ότι ο τόπος γέννησης του ιδίου ή ενός γονέα πρέπει να είναι τα Έπτάνησα. Απόλυτα διακριτές, ωστόσο, πρέπει να είναι και οι φάσεις στις οποίες θα διαιρεθεί ή εκτέλεση του προγράμματος. Κριτήριο διαίρεσης κατά τόπο καταγωγής ή επαγγελματική κατηγορία θα οδηγούσε σε επικαλύψεις. Το μόνο απόλυτο κριτήριο είναι το χρονολογικό. Και ως προς αυτό είναι απαραίτητη ή έξης διάκριση: Το κριτήριο αυτό έχει δύο όψεις. Τη χρονολογία θανάτου του προσώπου και τη χρονολογία έκδοσης της πηγής. Αν υιοθετηθεί ή πρώτη όψη, τότε, αν και θα συγκροτηθεί ταχύτερα ένα πληρέστερο σώμα προσωπογραφικών

πληροφοριῶν γιὰ τὴν πρώτη φάση, ἐν τούτοις κάθε πηγή θὰ πρέπει νὰ ἀναγνωσθεῖ ἐξ ἀρχῆς τόσες φορὲς ὅσες θὰ εἶναι καὶ οἱ χρονικὲς φάσεις τοῦ προγράμματος. Ἄν ἀντίθετα υἱοθετηθεῖ ἡ δεύτερη ὁψη, τῆς χρονολογίας ἐκδόσεως τῆς πηγῆς, τότε, παρόλον ὅτι θὰ καθυστερήσει ἡ συμπλήρωση τῶν προσωπογραφικῶν πληροφοριῶν, ἐν τούτοις, κάθε πηγή θὰ ἀναγινώσκειται μόνο μία φορά. Ἡ προφανὴς ἐξοικονόμηση χρόνου καὶ πόρων πού προκύπτει ἀπὸ αὐτὴ τὴ μέθοδο τὴν καθιστᾷ προτιμητέα. Οἱ τομὲς πού προτείνονται εἶναι, ὅπως κάθε τομὴ, αὐθαίρετες καὶ ἐπιβάλλονται ἀπὸ τὶς ὑπάρχουσες βιβλιογραφίες καὶ τὸν ὑπολογισμό τοῦ ὄγκου τοῦ ὕλικου:

Α' μέρος: μέχρι τὸ 1863

Β' μέρος: 1864 - 1900

Γ' μέρος: 1901 - 1939

Δ' μέρος: 1940 - 1973

Ε' μέρος: 1974 καὶ ἐξῆς.

Ἡ ἐπόμενη φάση στὴν ἐκτέλεση τοῦ προγράμματος, ἡ ἐρευνα, συλλογὴ καὶ ἐπεξεργασία τοῦ ὕλικου ἀπαιτεῖ τὴ συγκρότηση ἑνὸς διαγράμματος συντονισμοῦ τῆς ἐργασίας, οἱ ἐπὶ μέρους λεπτομέρειες τοῦ ὁποίου ἐξεργάζονται τὸν ὅριον τοῦ παρόντος ἀρθροῦ. Ἀρκεῖ μόνο νὰ διευκρινισθοῦν ὁρισμένα βασικά στοιχεῖα τῆς διαδικασίας. Γιὰ κάθε πρόσωπο συγκροτεῖται εἰδικὸς φάκελος, στὸν ὁποῖο ἀρχειοθετεῖται ὅλο τὸ ὕλικὸ πού ἀναφέρεται σ' αὐτό. Ὁ κάθε φάκελος χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸ ὄνομα καὶ τὸν αὐξοῦντα ἀριθμὸ τοῦ προσώπου, ὅπως αὐτὸς ἔχει σημειωθεῖ στὸν ἀρχικὸ κατάλογο προσώπων¹⁵. Οἱ φάκελοι ταξινομοῦνται ἀλφαβητικά. Ὅλα τὰ προβλήματα κριτικῆς τῶν πηγῶν πρέπει νὰ λύνονται κατὰ τὴ φάση τῆς συλλογῆς καὶ ἐπεξεργασίας τοῦ ὕλικου, τῆς συγκρότησης τοῦ φακέλου, καὶ ὅπωςδήποτε πρὶν ἀπὸ τὴν εἰσαγωγὴ τῶν δεδομένων στὸν ὑπολογιστή. Ἡ φάση αὐτὴ εἶναι ἴσως ἡ πιὸ χρονοβόρα καὶ δαπανηρὴ. Καὶ αὐτὸ εἶναι ἓνα στοιχεῖο πού διαφοροποιεῖ τὴν Ἑλπιανησιακή Προσωπογραφία ἀπὸ ἄλλα συναφῆ προγράμματα. Εἶναι ἡ φάση πού, ἀντίθετα ἀπὸ τὶς φάσεις τοῦ σχεδιασμοῦ καὶ τῆς ἡλεκτρονικῆς ἐπεξεργασίας, ἀπαιτεῖ τὶς ἐπαγγελματικὲς δεξιότητες τοῦ φιλολόγου, τοῦ ἱστορικοῦ καὶ τοῦ ἀρχειονόμου.

Ἡ τελικὴ φάση τῆς ἡλεκτρονικῆς ἐπεξεργασίας γίνεται μὲ τὴ χρονοβόρα καὶ ἐπισφαλῆ μέθοδο τῆς πληκτρολόγησης, εἴτε πρόκειται γιὰ τὰ

15. Βλ. πιὸ πάνω στὴ σελ. 52.

δομημένα πεδία μιᾶς σχεσιακῆς βάσης δεδομένων, εἴτε πρόκειται γιὰ ἀπόδοση τῆς πηγῆς σὲ ἓνα σύστημα διαχείρισης κειμένων. Ἡ κακὴ ποιότητα τῶν ἐντύπων καθιστᾷ προβληματικὴ πρὸς τὸ παρὸν τὴν ἐφαρμογὴ προγραμμάτων OCR σὲ ἑλληνικὰ ἐντυπα. Σκόπιμη γιὰ τὴ μείωση τῆς πιθανότητας λάθους εἶναι ἡ υἱοθέτηση μεθόδων καὶ μηχανισμῶν ἐλέγχου.

ΑΝΑΚΥΠΤΟΝΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΡΟΠΟΣ ΕΠΙΛΥΣΗΣ

Πρέπει νὰ ἐπισημανθεῖ ὅτι ὀργανωτικὲς καὶ πρακτικὲς δυσκολίες ὑπάρχουν σὲ ὅλες τὶς φάσεις σχεδιασμοῦ καὶ ὑλοποίησης τοῦ προγράμματος. Οἱ φάσεις αὐτὲς εἶναι, νοηματικὰ τουλάχιστον, ἀρκετὰ εὐδιάκριτες καὶ ἀπαιτοῦν ἰδιαίτερες δεξιότητες ἀπὸ τοὺς ἀρμόδιους: Σχεδιασμὸς λογισμικοῦ· ἔρευνα, συλλογὴ καὶ ἐπεξεργασία τοῦ ὑλικοῦ· καὶ ἠλεκτρονικὴ ἐπεξεργασία τοῦ ὑλικοῦ. Στὴν πράξη φυσικὰ οἱ φάσεις αὐτὲς ἐπικαλύπτονται χρονικὰ καὶ ἀνατροφοδοτοῦνται μὲ τὰ προβλήματα καὶ τὰ ἀδιέξοδα ποὺ προκύπτουν κατὰ τὴν ὑλοποίηση τοῦ προγράμματος.

Ὁ σχεδιασμὸς τοῦ προγράμματος δὲν εἶναι δυνατόν στὴν πράξη νὰ ἀκολουθήσῃ εὐθύγραμμη διαδικασία. Τὰ στοιχεία καὶ ὁ προβληματισμὸς κάθε φάσης ἀνατροφοδοτοῦν τὶς προηγουμένους σὲ ἓνα συνεχὲς παιχνίδι tennis. Ἡ εἰκόνα τῆς ἐπάρκειας, τῆς τεταγμένης λογικῆς καὶ τῆς αὐστηρῆς συνέπειας ποὺ δίνεται ἐξ ὀνόματος συγκαλύπτει τὴν πραγματικὴ κόπτη τῆς ἀνασφάλειας, τῆς αὐτοαγνοίας καὶ τῆς ἀμφισβήτησης ποὺ ἐπικρατοῦν καὶ θὰ ἐξακολουθήσουν νὰ ἐπικρατοῦν σὲ ὅλες τὶς φάσεις τῆς σύνταξης τοῦ προγράμματος.

Τὰ προβλήματα εἶναι τριῶν κατηγοριῶν καὶ πρέπει νὰ υἱοθετηθοῦν ἀντίστοιχοι μηχανισμοὶ γιὰ τὸν ἐντοπισμὸ, τὴ διατύπωση καὶ τὴ λύση τους. Ἡ πρώτη κατηγορία ἀφορᾷ ζητήματα διαχείρισης καὶ συντονισμοῦ τῆς ἐργασίας μὲ κριτήριον τὴ μέγιστη δυνατὴ ἀπόδοση, τὴν ἐξοικονόμηση πόρων καὶ τὴν ἀποφυγὴ λαθῶν. Ἐνα παράδειγμα μεγάλου προγράμματος, ἀπλούστερου στὴ δομὴ ἀλλὰ μεγάλου σὲ ἔκταση εἶναι ἡ ἠλεκτρονικὴ καταγραφὴ τῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1881 γιὰ Ἀγγλία καὶ Οὐαλία. Τὸ πρόγραμμα ποὺ πραγματοποιεῖ ἡ Genealogical Society of Utah, ξεκίνησε τὸ 1987 καὶ καλύπτει ἀναγραφές γιὰ 26.603.097 ἄτομα. Τὸ πρόγραμμα δὲν ἔχει ἰδιαίτερες ἀπαιτήσεις στὶς φάσεις τοῦ σχεδιασμοῦ τοῦ μοντέλου καὶ τῆς ἔρευνας καὶ συλλογῆς τοῦ ὑλικοῦ, ἀλλὰ στὴν ὅλη διαχείριση τοῦ προγράμματος. Ἡ ἐμπειρία τῆς ἐρευνητικῆς ομάδας, ποὺ ἔχει καταγραφεῖ στὴ σχετικὴ ἐργασία τοῦ Matthew Woollard, μπορεῖ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πρότυπο γιὰ τὴν ὀργάνωση τοῦ ὅλου ἐγχειρήματος. Γιὰ τὶς ἀνάγκες τοῦ παρόντος ἀρθροῦ ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρουμε ὅτι στὸ πρόγραμμα δὲν ἔχει καθορισθεῖ συγκεκριμένος χρόνος ὑλοποίησης οὔτε συνολικὸς

προϋπολογισμός¹⁶.

Ἡ δεύτερη κατηγορία προβλημάτων ἀφορᾷ ζητήματα μεθοδολογίας τοῦ προγράμματος. Τέτοιου τύπου προβλήματα μποροῦν νὰ παρουσιασθοῦν κατὰ τὴ φάση τῆς μελέτης τοῦ προγράμματος, ὅποτε καὶ ἀντιμετωπίζονται ἄμεσα. Εἶναι ὅμως ἐξαιρετικά πιθανὸ νὰ ἀνακύψουν καὶ κατὰ τὸ στάδιο τῆς ὑλοποίησης τοῦ προγράμματος, εἴτε κατὰ τὴ συλλογὴ εἴτε κατὰ τὴν ἠλεκτρονικὴ ἐπεξεργασία τοῦ ὕλικου. Γιὰ ἓνα τέτοιο ἐνδεχόμενο, πρέπει τὸ πρόγραμμα νὰ εἶναι ἀρκετὰ εὐέλικτο, ὥστε νὰ ἐπιτρέπει καὶ δομικὲς ἀκόμη μετατροπές¹⁷. Ἐνα πρόβλημα αὐτῆς τῆς κατηγορίας προκύπτει ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φύση τοῦ ἱστορικοῦ ὕλικου: Πρόκειται γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση, σὲ ἐπίπεδο σχεδιασμοῦ, τῶν ἀσαφειῶν καὶ τῶν κενῶν στὴν ἱστορικὴ μαρτυρία. Τὸ πρόβλημα ἀφορᾷ μόνο τὰ πρωτεύοντα καὶ ξένα κλειδιά καὶ ὄχι τὰ ὑπόλοιπα χαρακτηριστικὰ τῶν ὄντοτήτων. Αὐτὰ ἐπιτρέπεται νὰ παραμείνουν κενά. Ἐνα αὐστηρὰ δομημένο σύστημα διαχείρισης βάσεων δεδομένων δὲν ἐπιτρέπει τὴν κατὰ περίπτωσιν ἀντιμετώπιση. Πρέπει νὰ υἱοθετηθεῖ κάποιος κανόνας, ὁ ὁποῖος θὰ ἔχει καθολικὴ ἐφαρμογὴ, χωρὶς ὅσοσο νὰ παραβιάζει τὴν ἱστορικὴ πραγματικότητα. Ἐνα ἀπλὸ παράδειγμα καὶ ἡ πρόταση γιὰ τὴ λύση του: Τὸ σχολεῖο φοίτησης τοῦ Χ, ἐπιπέδου Ψ, στὸν Ω τόπο εἶναι ἄγνωστο. Στὴν περίπτωσιν αὕτη προτείνεται νὰ δοισθεῖ ἓνας μόνον πλαιοματικὸς ἀριθμὸς ποὺ ταυτίζει ὅλα τὰ ἄγνωστα σχολεῖα ἐπιπέδου Ψ στὸν Ω τόπο. Ἄς ληφθεῖ ὡς παράδειγμα ἡ ἀκόλουθη ἐξαιρετικὰ ἐλλειπὴς μαρτυρία τοῦ Τσιτσέλη γιὰ τὸν Σπυρίδωνα Τρέγκα: «Υἱὸς Μάρκου γεννηθεὶς ἐν Ληξουρίῳ τὸ 1760 καὶ θανὼν αὐτόθι τὸ 1844. Σπουδάσας ἐν Ἑνετίᾳ φιλολογικά, ἐγένετο ἐγκρατὴς τῆς ἰταλικῆς καὶ λατινικῆς. ...» Μὲ βάση τὶς πληροφορίες αὐτὲς καὶ μόνον, οἱ πίνακες ΠΡΟΣΩΠΟ, ΣΧΟΛΕΙΟ, ΦΟΙΤΗΣΗ συγκροτοῦνται ὡς ἑξῆς:

16. Matthew Woollard, «Creating a Machine - Readable Version of the 1881 Census of England and Wales», στὸ ἔργο τῶν Charles Harvey καὶ Jon Press, *Databases in Historical Research. Theory, Methods and Applications*, Λονδίνο 1996, σσ. 98-101.

17. Ἡ ἀδυναμία δομικῶν μετατροπῶν σὲ μὴ εὐέλικτα λογισμικά ἔχει ἐπισημανθεῖ, π.χ. Marjory Harper, «The Advantages and Drawbacks ...», ὁ.π., σ. 26.

ΠΡΟΣΩΠΟ

Ἀριθμός ταυτότητας προσώπου: 1234
 (ὑποθετικός)
 Ἐπώνυμο: Τρέκκας
 Ὄνομα: Σπυρίδων
 Ἀριθμός ταυτότητας ὀνόματος
 πατρός: 2345 (ὑποθετικός)
 [Ὄνομα πατρός]: Μάρκος
 [Ἐπώνυμο πατρός]: Τρέκκας
 Ὄνομα μητρός: —
 Ἔτος γεννήσεως: 1760
 Τόπος γεννήσεως: Ληξούρι
 Ἔτος θανάτου: 1844
 Τόπος θανάτου: Ληξούρι
 Αἰτία θανάτου: —
 Φύλλο: Α
 Θρήσκευμα: Ὁρθόδοξος
 Παρατηρήσεις: —

ΣΧΟΛΕΙΟ

Ἀριθμός ταυτότητας σχολείου:
 1 (πλασματικός)
 Ἐπίπεδο σχολείου: Τριτοβάθμιο
 Ὄνομα σχολείου: —
 Τόπος σχολείου: Βενετία
 Παρατηρήσεις: —
 ΦΟΙΤΗΣΗ
 Ἀρ.τ. προσώπου/ ἀρ.τ. σχολείου:
 1234/1
 [Ἐπώνυμο]: Τρέκκας
 [Ὄνομα]: Σπυρίδων
 [Ὄνομα σχολείου]: —
 [Τόπος σχολείου]: Βενετία
 Ἀρχή φοίτησης: —
 Τέλος φοίτησης: —
 Αἰτία τέλους φοίτησης:
 Τίτλος πτυχίου: —
 Παρατηρήσεις: Σπούδασε ἰταλικά
 καὶ λατινικά.

Ἡ τρίτη τέλος κατηγορία προβλημάτων ἀφορᾷ ζητήματα πού προκύπτουν κατὰ τὴ συλλογὴ καὶ ἐπεξεργασία τοῦ ὕλικου. Εἶναι ζητήματα πραγματολογικά, κριτικῆς ἢ ἐρμηνείας τῶν πηγῶν κ.ἄ. Ἡ καταγραφή τους πρέπει νὰ γίνεται σὲ εἰδικὸ ἔντυπο τὸ ὁποῖο τοποθετεῖται μέσα στὸ φάκελο τοῦ ἀντίστοιχου προσώπου. Σ’ αὐτὸ ἀναγράφονται ὄχι μόνο ἀπορίες καὶ προβλήματα πού προκύπτουν κατὰ τὴ συλλογὴ καὶ ἐπεξεργασία τοῦ ὕλικου, ἀλλὰ καὶ σημειώσεις παντὸς τύπου (ἐπεξηγήσεις, παραλλαγές, σχόλια, συσχετισμοὶ κ.τ.λ.).

Γιὰ παράδειγμα, ἓνα ἀπὸ τὰ πρῶτα βασικά προβλήματα πού πρέπει νὰ ἐπιλυθοῦν εἶναι τὸ ζήτημα τῆς τυποποίησης τῶν ὀνομάτων. Λόγω τῆς πολυτυπίας τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας, εἰδικὰ προκειμένου γιὰ τὴ χρῆση τῆς γενικῆς στὴν ἀπόδοση τοῦ θηλυκοῦ ἐπωνύμου, πρέπει νὰ προβλεφθεῖ ὥστε τὸ σύστημα νὰ ἀναγνωρίζει ὀρισμένες παραλλαγές: ἀλλαγὴ ἀπὸ προπαροξύτονο σὲ παροξύτονο (Παπαδόπουλος - Παπαδοπούλου) καὶ ἀλλαγὴ τῆς κατάληξης, εἴτε μὲ παράληψη ἑνὸς γράμματος (Καλλιγᾶς

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

- Καλλιγᾶ), είτε με ἀλλαγή ἑνὸς (Μαρτινέγγος - Μαρτινέγγου, ἢ καὶ δύο γραμμάτων (Φλογαῖτης - Φλογαῖτου). Τὸ πρόβλημα εἶναι ἰδιάζον στὴν περίπτωση τῶν Ἑπτανήσων, λόγω τῆς ταυτόχρονης χρήσης ἰταλικῶν τύπων στὶς ἰταλόγλωσσες πηγές. Ὄνόματα Ἑπτανησίων ποὺ ἔχουν ἐντοπισθεῖ σὲ ἰταλικές πηγές ἔχουν «ἐπανελληνισθεῖ» γιὰ παράδειγμα ἀπὸ τὴν Ἀλόη Σιδέρη με βάση τὴ σχετικὴ βιβλιογραφία. Οἱ ταυτίσεις ἔχουν γίνεи στὸ εὗρετήριο τοῦ ἔργου, ὅπου ἀπαντοῦν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μόνο οἱ ἑλληνικοὶ τύποι. Γιὰ παράδειγμα, ὁ Pietro di Gerasimo Cazzaiti γίνεται Πέτρος Κατσαῖτης τοῦ Γερασίμου¹⁸. Δὲν πρέπει πάντως νὰ θεωρεῖται ἐκ προϋμίου βέβαιο ὅτι ὅλα τὰ ὀνόματα μποροῦν νὰ ἀποδοθοῦν με ἀδιαμφισβήτητο τρόπο. Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς δυσκολίες τοῦ μεταγλωττισμοῦ, ὡστόσο, ὑπάρχουν καὶ περιπτώσεις ὀρθογραφικῆς πολυτυπίας. Θὰ πρέπει νὰ βρεθεῖ μία λύση, ὥστε καὶ τὸ ὑποκείμενο νὰ διατηρεῖ τὴν ἰδιαιτερότητα τῆς γραφῆς ποὺ ἔχει τὸ ἴδιο ἐπιλέξει καὶ νὰ εἶναι δυνατὸς ὁ συσχετισμὸς του με μέλη τῆς οἰκογένειάς του ποὺ ἔχουν διατηρήσει τὸν παραδοσιακὸ ἢ τὸν ἐπικρατέστερο τρόπο γραφῆς. Ἡ πολυτυπία μπορεῖ νὰ ἀντιμετωπισθεῖ με τὶς δυνατότητες τοῦ θησαυροῦ ἢ με τὴ θέσπιση κανόνων τυποποίησης. Ὁ σχετικὸς προβληματισμὸς γύρω ἀπὸ τὴ μεθοδολογία γιὰ τὴν ἀσφαλέστερη ταύτιση παραλλαγῶν ὀνομάτων ἔχει ἀναπτυχθεῖ διεθνῶς¹⁹.

Συναφές εἶναι τὸ πρόβλημα τῆς κωδικοποίησης τῶν τοπωνυμίων, τὸ ὁποῖο παρουσιάζει μία πρόσθετη ἐπιπλοκή, ποὺ σχετίζεται με τὴν ἱεραρχικὴ δομὴ τῶν γεωγραφικῶν προσδιορισμῶν: χώρα - νομὸς - ἐπαρχία - κοινότητα. Οἱ μαρτυρίες τῶν πηγῶν εἶναι συχνότατα ἐλλιπεῖς, ὅταν πρόκειται γιὰ τοπικὸ προσδιορισμὸ.

Ἀλλὰ τὸ πιὸ καίριο πρόβλημα βρίσκεται στὴ ρίζα τοῦ ἐγχειρήματος. Τὰ προσωπογραφικὰ προγράμματα ποὺ βρίσκονται ἐν ἐξελίξει στηρίζονται σὲ δεδομένα ποὺ ἀντλοῦνται ἀπὸ ὁμοειδεῖς καὶ δομημένες πηγές: ἐκλογικοὺς καταλόγους, ληξιαρχικὰ βιβλία, κατάστιχα συλλόγων, πανεπιστημίων ἢ ἄλλων ἰδρυμάτων. Οἱ τράπεζες πληροφοριῶν ποὺ ἀντλοῦν ἀπὸ περιγραφικὲς πηγές χρησιμοποιοῦν συστήματα διαχείρισης κειμένων. Ἐξ ἄλλου, ἡ αὐστηρὴ σχεσιακὴ μέθοδος δὲν ἔχει τὴν εὐελιξία νὰ ἀνταποκρίνεται στὴ διαχείριση ἐλλιπῶν ἢ ἀσαφῶν δεδομένων. Στὶς ἀπαιτήσεις αὐτὲς ἀνταποκρίνεται ἀπολύτως ἡ Κλειώ, λογισμικὸ ποὺ ἔχει δημι-

18. Ἀλόη Σιδέρη, *Ἕλληνες φοιτητὲς στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Πίζας (1806 - 1861)*, τ. Β', Ἀθήνα 1989-1994, σσ. 439, 646.

19. Charles Harvey καὶ Edmund Green, «Record Linkage Algorithms: Efficiency, Selection and Relative Confidence», *History and Computing*, τ. 6, τχ. 3 (1994), σ. 144 καὶ Gerrit Bloothoof, «Corpus-based Name Standardization», *ὁ.π.*, σσ. 153-167.

ουργηθεῖ ἀπὸ ἱστορικὸ γιὰ τὶς ἀνάγκες τῶν ἱστορικῶν. Γιὰ τὰ συστήματα αὐτά, ὥστόσο, δὲν ὑπάρχει ἐπαρκὴς ἐμπειρία στὴν Ἑλλάδα.

Ὁ προβληματισμὸς ποὺ ἀναπτύχθηκε πρὶν πάντων συνθέτει τὶς ἀρχικὲς κατευθυντήριες σκέψεις γιὰ ἓνα πρόγραμμα, ἡ ὑλοποίηση τοῦ ὁποῖου ἐξαρτᾶται ἀπὸ πολλοὺς παράγοντες: συστηματικὴ καὶ διαρκὴ προσπάθεια, ἐξειδικευμένη τεχνικὴ γνώση καὶ ὑποστήριξη καὶ κυρίως πίστη στὴν ἀξία τοῦ ἐγχειρήματος*.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

* Ἡ ροὴ τῆς πληροφόρησης στὸν τομέα τῆς ἠλεκτρονικῆς ἱστοριογραφίας εἶναι πολὺ ταχύτερη ἀπὸ ἐκείνη τῆς παραδοσιακῆς. Στὸ διάστημα τῆς ἐκτύπωσης τοῦ ἀρθροῦ δημοσιεύθηκε ἡ μελέτη τοῦ Peter Horvath “Geschichte Online. Neue Möglichkeiten für die historische Fachinformation”. Historical Social Research, παράρτημα ἀρ. 8 (Köln 1997), viii+284 σ. μὲ τὰ πρὶν πρόσφατα στοιχεῖα γιὰ τὸ θέμα. Κανένας ἐρευνητὴς δὲν μπορεῖ νὰ τὴν ἀγνοήσει.

